

Ανακήρυξη Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) και το Δίκαιο της Θάλασσας

Υπχος Γεώργιος Χρυσοχού Π.Ν. και Αντχος Δημήτριος Δαλακλής Π.Ν.

Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, Τομέας Συστημάτων Μάχης, Ναυτικών Επιχειρήσεων, Θαλασσίων Επιστημών, Ναυτιλίας, Ηλεκτρονικών & Τηλεπικοινωνιών

Περίληψη. Ακολουθώντας, συνεκτιμώντας τα γεωπολιτικά δεδομένα στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου, όπως αυτά διαμορφώνονται από τις πρόσφατες ανακαλύψεις σημαντικών ενεργειακών αποθεμάτων στις θαλάσσιες περιοχές μεταξύ των Κύπρου, Αιγύπτου και Ισραήλ, καθώς και νοτίως των νήσων Κρήτης, Ρόδου και Κύπρου. Παράλληλα, συζητούνται οι προβλέψεις της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας (Σύμβαση ΔΘ) αναφορικά με την οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) και ιδιαίτερα οι ανάλογες προσπάθειες της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, που σαφέστατα επηρεάζουν και τις ελληνικές ενέργειες στο συγκεκριμένο θεματικό πεδίο. Τα συμπεράσματα αφορούν τη στρατηγική κρατικών δρώντων της περιοχής, όπως η Κύπρος, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ισραήλ, καθώς και τις μεταξύ τους ανταγωνιστικές ή / και συνεργατικές σχέσεις. Γίνεται, επίσης, προσπάθεια να διαμορφωθούν οι πρώτες εκτιμήσεις για τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στον κάθε ένα από τους παραπάνω περιφερειακούς παράγοντες, σε συνάρτηση πάντα με την αλληλεπίδραση συμφερόντων των μεγάλων κρατικών δυνάμεων (Ρωσία– ΗΠΑ), αλλά και στρατιωτικών ή πολιτικο-οικονομικών συνασπισμών (NATO – ΕΕ).

Abstract. The 1982 United Nations' Convention of the Law of the Sea (UNCLOS) is the main document of international law, which regulates the various issues concerning the establishment of an Exclusive Economic Zone (EEZ). The recent developments in the energy resources' sector in the eastern part of the Mediterranean Sea are changing the geopolitical environment and creating a pressure need for high policy actions for both the Cypriot and the Greek government. The analysis that follows summarizes the decisions made from the Republic of Cyprus and their conformity with international law provisions. Now, it is the turn of the Greek government to take decisive action upon the question of the EEZ, since there are many interested parts meeting in the region, as well as other important protagonist of the international arena with NATO and EU standing out.

Keywords: ΑΟΖ, Φυσικό Αέριο, Κύπρος, Ελλάδα, Διεθνές Δίκαιο.

PACS: 89.30.an

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ: ΕΝΑ ΠΟΛΥΠΟΘΗΤΟ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΤΡΟΠΑΙΟ

Κατά τη διάρκεια του περιβόητου Ψυχρού Πολέμου, οι συγκρούσεις των δύο υπερδυνάμεων της εποχής (βλ. Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ) και Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ)) πέραξ της Ανατολικής Μεσογείου σχετίζονταν πρωτίστως με στρατηγικές σκοπιμότητες. Ειδικότερα, τη βασική στόχευση των διαφόρων προσπαθειών τους (βλ. π.χ. σύναψη συμμαχιών, ή/και τις συγκεκριμένες συγκρούσεις/πολεμικές συρράξεις μέσω

αντιπροσώπων (proxy wars)) πέριξ της συγκεκριμένης περιφέρειας αποτελούσε η περίφημη κομμουνιστική πρόσβαση σε θερμές θάλασσες, ή με ποιον τρόπο θα αποτρεπόταν το ενδεχόμενο αυτό αντίστοιχα από τον κύριο γεωπολιτικό ανταγωνιστή της ΕΣΣΔ. Με την κατάρρευση του σοσιαλιστικού μπλοκ, ο ρόλος της ευρύτερης λεκάνης της Ανατ. Μεσογείου στο γενικότερο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων έγινε πιο πολυδιάστατος. Ειδικότερα, την τρέχουσα χρονική περίοδο, πέρα από ανάλογες γεωστρατηγικές σκοπιμότητες, που αποτυπώνονται πολύ έντονα σε γεγονότα όπως η αλλαγή καθεστώτος στη Λιβύη - που μάλιστα σηματοδοτήθηκε από την εκτέλεση χωρίς δίκη του πρώην ηγέτη της χώρας Καντάφι - και την Αίγυπτο, στα πλαίσια του κοινωνικού φαινομένου που είναι επίσης γνωστό και ως Αραβική Άνοιξη [1] ή τον συνεχιζόμενο μέχρι και σήμερα εμφύλιο πόλεμο στη Συρία, η διευρυμένη περιφέρεια⁴ της Ανατ. Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής έχει αποκτήσει παράλληλα και μία αυξανόμενη βαρύτητα σε ζητήματα που άπτονται της γεωπολιτικής της ενέργειας⁵ [2]. Είναι ενδεικτικό ότι στη μεταψυχροπολεμική περίοδο και ειδικότερα στην Κεντρική Ασία, ο έλεγχος των πηγών ενεργειακών πόρων που αποδεσμεύτηκαν από την κυριαρχία της Μόσχας μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, πυροδότησε μια υποβόσκουσα, αλλά έντονη διαμάχη μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ, που εκινείτο σε δύο επίπεδα: Το πρώτο επίπεδο αυτής της διαμάχης σχετιζόταν με τον έλεγχο των πηγών πετρελαίου και φυσικού αερίου που εντοπίζονται στην περιφέρεια αυτή. Το δεύτερο από αυτά αφορούσε τον τρόπο της διακίνησης των ενεργειακών πόρων - κυρίως της Κασπίας και του Καυκάσου - προς την ενεργειακά ελλειμματική Ευρώπη, καθώς τρεις από τις πλούσιες ενεργειακά χώρες της περιοχής (Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Τουρκμενιστάν) δεν έχουν διέξοδο στη θάλασσα και αναγκαστικά οι ενεργειακοί πόροι τους θα πρέπει να διασχίσουν άλλες χώρες πριν καταλήξουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Δεδομένου λοιπόν ότι οι χώρες που θα διασχίζονται από τους αγωγούς θα εξασφαλίσουν μια σίγουρη πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους, διάφορα οικονομικά οφέλη και αύξηση της πολιτικής επιρροής τους, ο καθορισμός των διαδρομών για τη μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου προς τη Δύση μετατράπηκε σε αντικείμενο σκληρού ανταγωνισμού, με αρκετά ενδιαφερόμενα μέρη και αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα [3].

Αυτές οι γεωπολιτικές διεργασίες περιπλέκονται ακόμη περισσότερο λόγω των πρόσφατων εξελίξεων στη θαλάσσια λεκάνη της Ανατ. Μεσογείου, με τις ανακαλύψεις νέων ενεργειακών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, αλλά και στην περιοχή του θαλασσίου τριγώνου Νοτίως Κρήτης – Καστελλόριζου – Κύπρου. Οι ανωτέρω ανακαλύψεις δημιουργούν νέες συνιστώσες στα δεδομένα της ευρύτερης περιοχής, καθώς και στα μόνιμα και φλέγοντα ζητήματα των ελληνοτουρκικών διαφορών, της αραβοϊσραηλινής διένεξης, του κυπριακού και του κουρδικού ζητήματος. Επισημαίνεται ότι μια επιστημονική ανακοίνωση, στα μέσα του 2010, του Κέντρου Γεωλογικών Μελετών των Ηνωμένων Πολιτειών (USGS) είχε ως αποτέλεσμα τη ριζική αλλαγή του ενεργειακού τοπίου της Νοτιοανατολικής (ΝΑ) Μεσογείου. Σύμφωνα με τα δεδομένα της μελέτης αυτής, στον βυθό της λεκάνης της Λεβαντίνης (που περιβάλλεται από την Κύπρο, το Ισραήλ, τη Γάζα, τον Λίβανο και τη Συρία) εντοπίζονται μεγάλα κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου, που εκτιμώνται στα επίπεδα των 1,7 δισ. βαρελιών πετρελαίου και 122 τρισ. κυβικών ποδιών αερίου. Η πιθανότητα ύπαρξης ενεργειακών πόρων εκτείνεται μάλιστα μέχρι το Δέλτα του Νείλου (Αίγυπτος) και τις ακτές της νοτιοανατολικής Τουρκίας. Ήδη, εταιρείες αμερικανοϊσραηλινών και νορβηγικών συμφερόντων έχουν πάρει άδειες έρευνας της θαλάσσιας περιοχής μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ και ορισμένες από αυτές έχουν ανακοινώσει την εύρεση κοιτασμάτων αερίου. Τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φαίνεται πως είναι στα σύνορα που συναντώνται οι Αποκλειστικές Οικονομικές

⁴ Με τον όρο αυτό στην παρούσα ανάλυση περιγράφεται το γεωγραφικό υποσύνολο της μεζονος Μέσης Ανατολής, που περιλαμβάνει εκτός από την Ανατ. Μεσόγειο καθ' αυτή, τις χώρες πέριξ του Περσικού Κόλπου, καθώς και αυτές πέριξ της Κασπίας Θάλασσας.

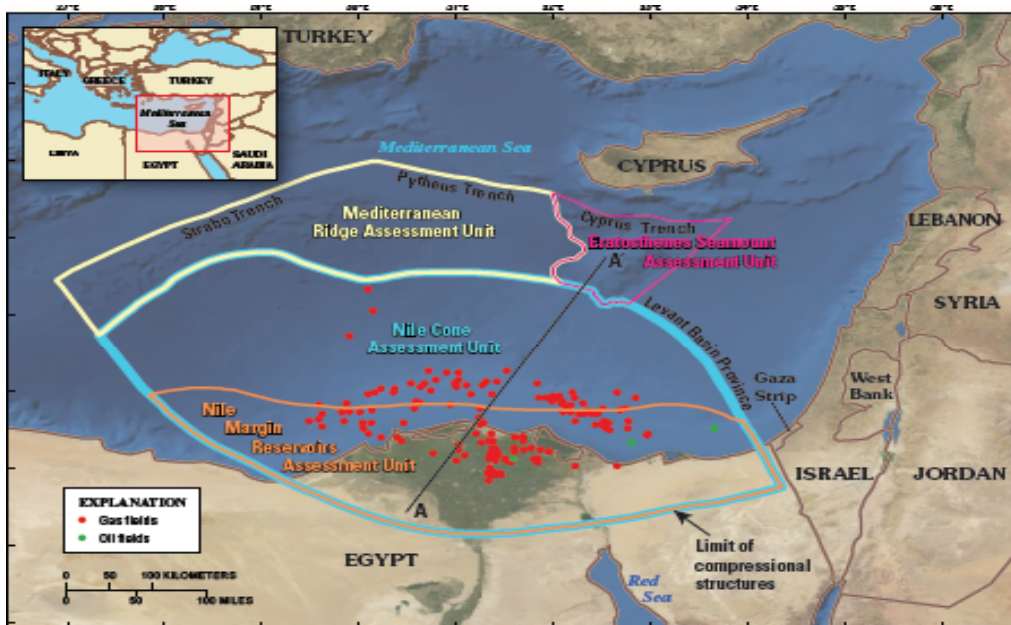
⁵ Η προαναφερθείσα γεωγραφική περιφέρεια διαθέτει τα πλουσιότερα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως, ενώ παράλληλα το κόστος παραγωγής αυτών είναι το φθηνότερο στον κόσμο.

Ζώνες (ΑΟΖ) των δύο αυτών χωρών [4]. Όμως, ακόμη δεν έχουν οριοθετηθεί όλες οι ΑΟΖ των γειτονικών κρατών στην περιοχή (πλην Κύπρου - Ισραήλ, Κύπρου - Αιγύπτου και Κύπρου - Λιβάνου) και παρόλο που γι' αυτόν τον λόγο έχουν αρχίσει πυρετώδεις διαβουλεύσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων πλευρών, μεταξύ των οποίων σημειωτέον υπάρχουν σημαντικές διενέξεις για το θέμα των ορίων των χωρικών υδάτων και ΑΟΖ (π.χ. Λίβανος - Ισραήλ και Ισραήλ - Παλαιστίνιοι στη Γάζα) αλλά και έτερα θέματα έντονης αντιπαράθεσης, όπως για παράδειγμα το παλαιστινιακό. Επιπροσθέτως, είναι πιθανή η ύπαρξη σημαντικών κοιτάσματος φυσικού αερίου, όχι μόνο μεταξύ Κύπρου - Ισραήλ και Κύπρου - Αιγύπτου, αλλά και δυτικά της Κύπρου, μεταξύ Κύπρου - Κρήτης. Είναι ενδεικτική η δημοσιοποίηση των μελετών του USGS αναφορικά με την ύπαρξη ανακτήσιμων αποθεμάτων φυσικού αερίου στον υποθαλάσσιο χώρο της Κύπρου (βλ. σχήμα 1). «Οι μελέτες οδήγησαν σε μία συνολική πιθανή ύπαρξη υποθαλάσσιων απολήψιμων αποθεμάτων φυσικού αερίου της τάξης των 345 τρισεκατομμυρίων κυβικών ποδών και 8 δις βαρελιών υγροποιημένου φυσικού αερίου και πετρελαίου», ανακοίνωσε σε συνέδριο στην Ελλάδα, ο Δρ. Ηλίας Κονοφάγος, ειδικός σε θέματα έρευνας υδρογονανθράκων και τέρως Γενικός Διευθυντής Έρευνας & Παραγωγής Υδρογονανθράκων της εταιρείας Ελληνικά Πετρέλαια, παραθέτοντας τα σχετικά επιστημονικά δεδομένα από τις έρευνες στην περιοχή. Έτσι, ανακύπτει εμπλοκή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθώς και στις σχέσεις Κύπρου - Τουρκίας - Ισραήλ, με τους ισραηλινούς να έχουν προτείνει επισήμως στην ελληνική και στην κυπριακή πλευρά να λειτουργήσουν ως κόμβος μεταφοράς προς την Ευρώπη του αερίου που θα βρεθεί στην ΑΟΖ τους, τόσο επειδή εκτιμούν ότι η κατασκευή των αντίστοιχων υποδομών θα μπορούσε να λάβει ευρωπαϊκή χρηματοδότηση [5], όσο κι επειδή η εναλλακτική οδός μέσω Τουρκίας φαίνεται ως κάτι ανέφικτο, με το Τελ-Αβίβ να εκτιμά (και ορθά σύμφωνα με όσα έχουν ήδη καταγραφεί) ότι η κρίση στις σχέσεις του με την Άγκυρα δεν είναι κάτι το συγκυριακό.

ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΖΩΝΩΝ

Η ανάλυση που ακολουθεί θα αναδείξει το συνεχώς αυξανόμενο γεωοικονομικό ενδιαφέρον που αποκτά η περιοχή της Ανατ. Μεσογείου την τρέχουσα χρονική περίοδο, αναφορικά με τα ζητήματα κατοχής και εκμετάλλευσης ενεργειακών πόρων. Παράλληλα, θα εξετάσει τις πολυδιάσπατες πτυχές του Διεθνούς Δικαίου υπό το γενικότερο πλαίσιο των γεωπολιτικών ανταγωνισμών στην εν λόγω περιοχή. Ειδικότερα, στην παρούσα παράγραφο συζητείται περιορισμένα η ιστορική εξέλιξη του Δικαίου της Θάλασσας, προσδιορίζοντας ως τον πλέον βασικό σταθμό της διαρκούς αυτής διαδικασίας το έτος 1982. Και τούτο διότι στο δεδομένο χρονικό σημείο υπήρξε καταληκτική συμφωνία, από έναν πολύ μεγάλο αριθμό χωρών, για την Σύμβαση του Μοντέγκο Μπέυ για το Δίκαιο της Θάλασσας (εφεξής Σύμβαση ΔΘ). Έμφαση θα δοθεί στον τρόπο οριοθέτησης θαλάσσιων ζωνών, στη βάση των προβλέψεων της Σύμβασης ΔΘ, καθώς η σύμβαση αυτή ουσιαστικά αποτελεί το κύριο εργαλείο για την επέκταση της κυριαρχίας ενός κράτους προς τη θάλασσα. Σε πλειάδα, όμως, περιπτώσεων στις διεθνείς σχέσεις δημιουργούνται εντάσεις και αντεκδικήσεις - κλιμακούμενης φυσικά έντασης - κατά την εφαρμογή αυτών των προβλέψεων της σύμβασης, όταν για παράδειγμα το εθνικό συμφέρον μίας δεδομένης χώρας τίθεται υπεράνω του διεθνούς δικαίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά το διαμελισμό της Πρώην Γιουγκοσλαβίας, η διαμάχη μεταξύ Σλοβενίας και Κροατίας δεν περιορίστηκε μόνο στα χερσαία σύνορα τους, αλλά επεκτάθηκε και στην τελική οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών. Ενώ, ένα ιδιαίτερα γνωστό παράδειγμα της κατηγορίας αυτής είναι και οι τουρκικές διεκδικήσεις στο χώρο του Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνουν την απειλή πολέμου σε περίπτωση που η Ελλάδα ασκήσει ένα καθόλα νόμιμο δικαίωμά της: την επέκταση των χωρικών υδάτων της από τα έξι (6) στα δώδεκα (12) ν.μ., όπως ρητά προβλέπει η Σύμβαση ΔΘ [7]. Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται φυσικά και οι πρόσφατες χρονικά προσπάθειες της Άγκυρας να «εμποδίσει» την ανακήρυξη ΑΟΖ από την Κυπριακή Δημοκρατία και επομένως να

σταματήσει με τον τρόπο αυτό την εκμετάλλευση από την Κύπρο των υδρογονανθράκων που έχουν ήδη εντοπιστεί στο βυθό της Ανατ. Μεσογείου.

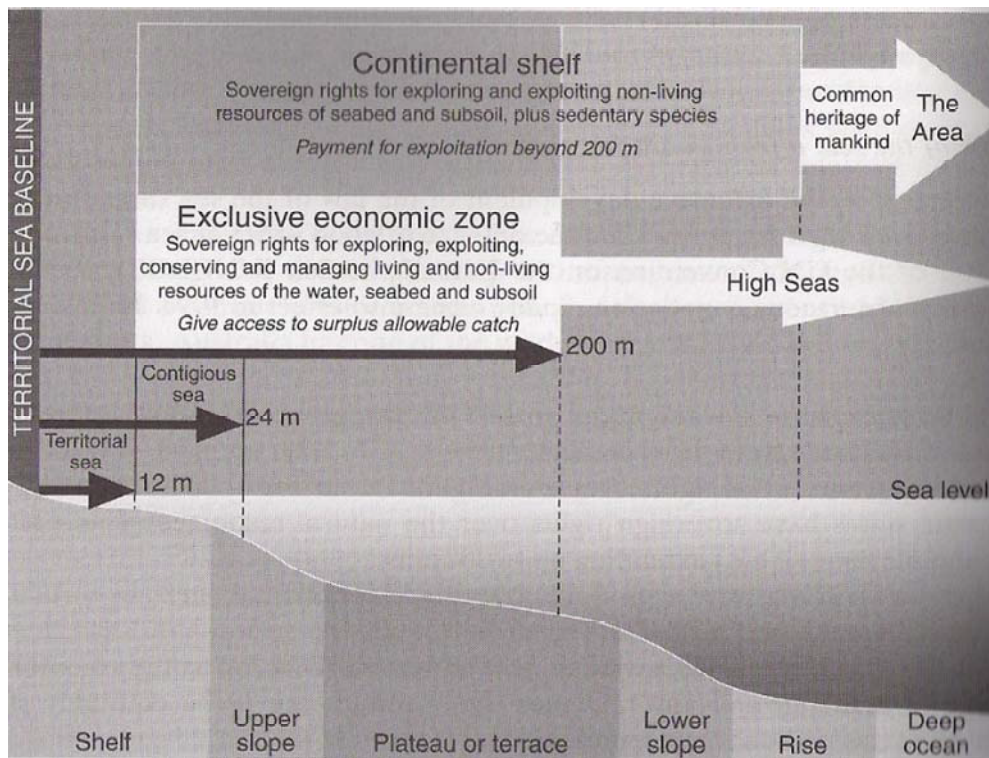

ΣΧΗΜΑ 1. Απεικόνιση των μελετών του Κέντρου Γεωλογικών Μελετών των ΗΠΑ (U.S.G.S.) για τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων στην περιοχή της Λεβαντίνης και του Δέλτα του Νείλου [6].

Ανατρέχοντας στο παρελθόν, διακρίνονται δύο βασικοί τρόποι εξέλιξης για το Δίκαιο της Θάλασσας, από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα. Ο πρώτος από αυτούς, που μπορεί να θεωρηθεί ότι διήρκεσε από την απώτερη αρχαιότητα μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, βασίστηκε στο έθιμο. Υπάρχει γενική συμφωνία μεταξύ των ακαδημαϊκών ότι η πρώτη και σημαντικότερη αρχή όσον αφορά το χαρακτήρα του υγρού στοιχείου, είναι αυτή της ελευθερίας των θαλασσών. Δεύτερη, επίσης, σπουδαία αρχή αναφορικά με το Δίκαιο της Θάλασσας, είναι η αρχή της κρατικής κυριαρχίας στην αιγιαλίτιδα ζώνη (ή χωρικά ύδατα-ΧΘ) των παράκτιων κρατών [8]. Η αρχή αυτή, που καθιερώθηκε με σκοπό να ενισχύσει την άμυνα και ασφάλεια του παράκτιου κράτους, αποτελεί υπό μία έννοια το «αντίπαλο δέος» στην πρώτη υπό συζήτηση αρχή, αυτήν της ελευθερίας των θαλασσών [9]. Ο συμπληρωματικός χαρακτήρας των δύο αυτών αρχών, διακρίνεται πολύ εύκολα και στον ορισμό της ανοικτής θάλασσας: η ανοικτή θάλασσα αρχίζει εκεί που τελειώνει η αιγιαλίτιδα ζώνη. Δηλαδή, το πεδίο εφαρμογής της αρχής της ελευθερίας των θαλασσών αρχίζει στο σημείο αυτό ακριβώς που περατούται το πεδίο εφαρμογής της αρχής της κυριαρχίας. Το έθιμο παρέμεινε για το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας ο βασικός μηχανισμός δημιουργίας κανόνων δικαίου. Ενώ, σταδιακά έχουμε μετατόπιση προς τη δημιουργία κανόνων με τη μορφή επίσημων συμφωνιών και συνθηκών. Έτσι, το δεύτερο στάδιο εξέλιξης του δικαίου της θάλασσας, ταυτίζεται με την προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας να κωδικοποιήσει όλους τους κανόνες και τις αρχές του διεθνούς δικαίου που ήταν μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή διασκορπισμένοι. Το αποτέλεσμα της συγκεκριμένης προσπάθειας, που πραγματοποιήθηκε αρχικά στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ) το 1930, έληξε χωρίς θετικό αποτέλεσμα, λόγω της αδυναμίας των κρατών να συμφωνήσουν στο εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης. Είναι αυτός ακριβώς ο λόγος, που ως χρονική αφετηρία του δεύτερου σταδίου εξέλιξης του ΔΘ, συνήθως θεωρείται το έτος 1947.

Το έτος αυτό, τέθηκε σε εφαρμογή η ενεργοποίηση μίας κωδικοποιητικής διαδικασίας, που στέφθηκε, στη συνέχεια, με επιτυχία. Το έργο ανέλαβε η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ), η οποία μετά από επταετή επεξεργασία (1951-1958), υπέβαλε το

κωδικοποιημένο κείμενο σε μορφή συμβατικού σχεδίου, στην Πρώτη Συνδιάσκεψη των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας [10]. Η Συνδιάσκεψη αυτή, στην οποία έλαβαν μέρος 86 κράτη, υιοθέτησε στη Γενεύη, στις 29 Απριλίου 1958, τέσσερις συμβάσεις. Αυτές οι συμβάσεις, στις οποίες κωδικοποιήθηκε για πρώτη φορά το Δίκαιο της Θάλασσας, είναι οι εξής: α) Η Σύμβαση για την Χωρική Θάλασσα και τη Συνορεύουσα Ζώνη (Territorial Sea and Contiguous Zone). Η σύμβαση αυτή, όπως εξάλλου και η Δεύτερη Συνδιάσκεψη των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (1960), απέτυχε όμως να καθορίσει το εύρος των χωρικών υδάτων. Επικυρώθηκε, ωστόσο, από 46 κράτη. β) Η Σύμβαση για την Ανοικτή Θάλασσα (High Sea), επικυρωμένη από 57 κράτη. γ) Η Σύμβαση για την Υφαλοκρηπίδα (Continental Shelf). Η εν λόγω σύμβαση με την οποία καθιερώθηκε πρώτη φορά ο θεσμός της υφαλοκρηπίδας, επικυρώθηκε από 54 κράτη. δ) Η Σύμβαση για την Αλιεία και την Προστασία των Ζωντανών Πηγών στην Ανοικτή Θάλασσα (Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas), που επικυρώθηκε από 34 κράτη. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι ρυθμίσεις της Σύμβασης της Γενεύης υιοθετήθηκαν πλήρως και από την Τρίτη Συνδιάσκεψη των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (γνωστή επίσης και ως UNCLOS III), οι εργασίες της οποίας άνοιξαν το δρόμο για την τελική υπογραφή της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας (Σύμβαση ΔΘ), για την οποία ήδη μνημονεύτηκε ότι αποτελεί σήμερα το βασικό εργαλείο για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών και οι οποίες αναλύονται λεπτομερέστερα στη συνέχεια [11].

ΣΧΗΜΑ 2. Τρόπος οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών [12].

Ως γραμμή βάσης (territorial sea baseline) ορίζεται η αφετηρία μέτρησης των θαλάσσιων ζωνών (βλ. σχήμα 2). Η γραμμή βάσης έχει σημαντικό ρόλο στη Σύμβαση ΔΘ, αφού αποτελεί το διαχωριστικό όριο μεταξύ χωρικών και εσωτερικών υδάτων. Μάλιστα, τα εσωτερικά ύδατα (internal waters) αποτελούν συνακόλουθο θεσμό των γραμμών βάσης, υπό την εξής έννοια: ως εσωτερικά ύδατα ορίζονται τα ύδατα που βρίσκονται εσωτερικά των γραμμών βάσης, δηλαδή, μεταξύ της φυσικής ακτογραμμής και των γραμμών βάσης. Η έννοια των εσωτερικών υδάτων περιλαμβάνει, επίσης, τις λίμνες, τα ποτάμια και τις εκβολές τους, τους λιμένες και τους

κόλπους. Αιγιαλίτιδα ζώνη ή χωρικά ύδατα ή χωρική θάλασσα (territorial sea), είναι η θαλάσσια ζώνη που αποτελεί, σε νομικό επίπεδο, την προέκταση της ξηράς στη θάλασσα. Σε μία διαφορετική διατύπωση, η αιγιαλίτιδα ζώνη είναι η θαλάσσια ζώνη που ακολουθεί τις γραμμές βάσης και κατ' επέκταση τα εσωτερικά ύδατα, εντός της οποίας το παράκτιο κράτος ασκεί πλήρη (και αποκλειστική) κυριαρχία (εκτελεστική - νομοθετική - δικαστική) [13]. Σημειώνεται, επίσης, ότι κάθε σημείο της αιγιαλίτιδας ζώνης απέχει από το πλησιέστερο σημείο της γραμμής βάσης απόσταση ίση με το πλάτος (ή εύρος) αυτής. Σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ: «[Κ]άθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος της χωρικής του θάλασσας, [το οποίο] δεν [μπορεί] να υπερβαίνει τα 12 ναυτικά μίλια, μετρούμενα από τις γραμμές βάσεως...». Η αιγιαλίτιδα ζώνη αποτελεί αναπόσπαστη συνέχεια του χερσαίου (ηπειρωτικού) εδάφους και των νησιών και βράχων που ανήκουν σε ένα κράτος. Ενώ, κανένα κράτος δεν μπορεί να την αρνηθεί ή να αποποιηθεί τα συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις, που το διεθνές δίκαιο (συμβατικό ή εθιμικό) του έχει αναθέσει γι' αυτή. Θα πρέπει να δοθεί βαρύτητα στο γεγονός ότι το παράκτιο κράτος ασκεί πλήρη και απόλυτη «κυριαρχία» στην υπό συζήτηση θαλάσσια ζώνη. Δηλαδή, τα κράτη διατηρούν πλήρες το δικαίωμα να νομοθετούν για τη αιγιαλίτιδα ζώνη τους, να επιβάλλουν τους νόμους και τους κανονισμούς τους, πάντα σύμφωνα όμως με τις αρχές του διεθνούς δικαίου και τις τυχόν διεθνείς συμβάσεις που έχουν κυρώσει. Τέλος, η κυριαρχία του παράκτιου κράτους στην αιγιαλίτιδα ζώνη εκτείνεται, περαιτέρω, και στον εναέριο χώρο που ευρίσκεται άνωθεν αυτής, καθώς επίσης στο βυθό αλλά και το υπέδαφός της [14].

Με την καθιέρωση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) [15] ικανοποιήθηκε μία από τις σημαντικότερες διεκδικήσεις των παράκτιων κρατών. Οι διεκδικήσεις αυτές αφορούσαν στην καθιέρωση ζωνών - πέραν της αιγιαλίτιδας - εντός των οποίων τα παράκτια κράτη θα είχαν δικαιώματα κατ' αρχήν οικονομικής φύσης (π.χ. ζώνης αποκλειστικής αλιείας). Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι την Πρώτη Συνδιάσκεψη των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (1958) το δικαίωμα αλιείας των παράκτιων κρατών μπορούσε να ασκηθεί μόνο εντός της αιγιαλίτιδας ζώνης [16], η οποία σε καμία περίπτωση δεν μπορούσε να επεκταθεί πέραν των 12 ν.μ. - παρά τη γενικότερη τάση για επέκταση από τα παραδοσιακά όρια των 3 και 6 ν.μ. Λόγω αυτού του γεγονότος, προέκυψε η ανάγκη δημιουργίας μίας *sui generis* ζώνης, εντός της οποίας τα παράκτια κράτη θα είχαν τη δυνατότητα εκμετάλλευσης των πηγών της, ενώ τα τρίτα κράτη δεν θα αποκλείονταν από την άσκηση των βασικών δικαιωμάτων που απορρέουν από τον θεσμό της ελευθερίας των θαλασσών. Επομένως, η ΑΟΖ εισάγεται ως έννοια προκειμένου να αντισταθμίσει τις οικονομικές ανάγκες των παράκτιων κρατών χωρίς, από την άλλη πλευρά, να αυξήσει το εύρος των χωρικών υδάτων (το οποίο, στην εξέλιξη του χρόνου, έτεινε να σταθεροποιηθεί στα 12 ν.μ.) [17]. Με βάση τα παραπάνω, η ΑΟΖ αποτέλεσε πράγματι μια επαναστατική εξέλιξη στο χώρο του Δικαίου της Θάλασσας, επιτυγχάνοντας περαιτέρω την ανατροπή «ριζικά πλέον του διπολικού σχήματος των αρχών της κυριαρχίας και της ελευθερίας που επί αιώνες κυριάρχησε στον θαλάσσιο χώρο» [18]. Σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ, η ΑΟΖ έχει εύρος 200 ν.μ. (βλ. σχήμα 2) και εντός αυτής το παράκτιο κράτος μπορεί να ασκήσει : α) τα κυριαρχικά δικαιώματα που ασκούσε στην υφαλοκρηπίδα μέχρι τα 200 ν.μ. Με αυτήν την έννοια, όπως εύστοχα αναφέρεται : «... [η] ΑΟΖ απορρόφησε το καθεστώς της υφαλοκρηπίδας, εκτός βέβαια από τις περιπτώσεις που... η υφαλοκρηπίδα εκτείνεται πέρα από τα 200 ν.μ.» [19] β) κυριαρχικά δικαιώματα που αφορούν στην έρευνα, εκμετάλλευση, διατήρηση των φυσικών πόρων των υδάτων της ΑΟΖ, καθώς επίσης και σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες, όπως είναι η παραγωγή ενέργειας από τα ύδατα, τα ρεύματα και τους ανέμους, γ) δικαιοδοσία ή αποκλειστική αρμοδιότητα: i) στην τοποθέτηση και χρησιμοποίηση τεχνητών νήσων και άλλων εγκαταστάσεων, ii) στη διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας και iii) στην προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τη ρύπανση.

Ακόμη, είναι αλήθεια ότι η Σύμβαση ΔΘ ικανοποίησε ένα μεγάλο μέρος των διεκδικήσεων των παράκτιων κρατών, αφού αυτά διεύρυναν την εθνική τους κυριαρχία στα 12 ν.μ. (άρθρο 3) και ακόμη έθεσαν τα θεμέλια για την οικονομική τους ανάπτυξη με την καθιέρωση του θεσμού της ΑΟΖ (άρθρο 58), εντός της οποίας παραχωρήθηκαν σ' αυτά αποκλειστικά κυριαρχικά

δικαιώματα. Προκειμένου, όμως, να γίνει αυτό εφικτό, «απαλλοτριώθηκε» ένα μεγάλο μέρος της ανοικτής θάλασσας. Ας σημειωθεί ότι σ' αυτή την πράξη (απαλλοτρίωση της ανοικτής θάλασσας) συνέβαλε και το σκεπτικό της «κοινής κληρονομιάς», παρά τα όποια άλλα πλεονεκτήματα της [20]. Ενώ, είναι ενδεικτικά τα όσα αναφέρει ο Καθηγητής Brown, σχετικά με τον αρνητικό προσδιορισμό της ανοικτής θάλασσας: «[Ε]νώ η Σύμβαση του 1958 όριζε τις ανοικτές θάλασσες σαν τα «τμήματα της θάλασσας που δεν περιλαμβάνονται στα χωρικά και εσωτερικά ύδατα ενός κράτους στο άρθρο 1», η Σύμβαση ΔΘ προχώρησε στον σχετικό περιορισμό τους, αφού το άρθρο 86 όρισε τις ανοικτές θάλασσες ως «τα τμήματα της θάλασσας που δεν περιλαμβάνονται στην ΑΟΖ, τα χωρικά ύδατα ή στα αρχιπελαγικά ύδατα ενός κράτους». Αν και αρκετές από τις παραδοσιακές ελευθερίες των ανοικτών θαλασσών διατηρήθηκαν εντός της ΑΟΖ, εντούτοις είναι χαρακτηριστική η μετατόπιση από την αρχή της ελευθερίας των θαλασσών προς την αρχή της κυριαρχίας» [21]. Ανάλογη άποψη διατυπώνει και ο Καθηγητής Κ. Οικονομίδης κατά τον οποίο: «[Η] ανοικτή θάλασσα είναι ... η μεγάλη αδικημένη από την αναθεώρηση του δικαίου της θάλασσας. Ενώ με το ισχύον δίκαιο αμέσως μετά την αιγιαλίτιδα ζώνη έχουμε την ανοικτή θάλασσα, τώρα με το νέο δίκαιο η ανοικτή θάλασσα, σαν αυτοτελές καθεστώς, αρχίζει μετά τα 200 ν.μ., δηλ. μετά το τέλος της ΑΟΖ». Ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζει το γεγονός ότι η ανοικτή θάλασσα οριζόταν ανέκαθεν αρνητικά. Σύμφωνα με το άρθρο 86 της Σύμβασης ΔΘ ως ανοικτή θάλασσα – που, ας σημειωθεί, είναι ελεύθερη για όλα τα κράτη παράκτια και περικόλιστα - ορίζεται εκείνο το τμήμα της θάλασσας, το οποίο δεν περιλαμβάνεται στην ΑΟΖ, την αιγιαλίτιδα ζώνη και τα εσωτερικά ύδατα ενός κράτους, ή στα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους [22].

Είναι σαφές ότι η θέσπιση της ΑΟΖ διευκόλυνε κατά πολύ τα παράκτια κράτη στις πολυεπίπεδες προσπάθειές τους για μεγαλύτερη πρόσβαση στον «πλούτο» της θάλασσας. Είναι ενδεικτικό ότι η επέκταση της δικαιοδοσίας τους στην ΑΟΖ, περιόρισε κατά 36% την περιοχή που κάλυπτε η ανοικτή θάλασσα, συσσωρεύοντας υπέρ τους ποσοστό 95% περίπου της παγκόσμιας αλιείας. Μάλιστα, εντός αυτής της ζώνης, το παράκτιο κράτος μπορεί να ασκήσει τα κυριαρχικά δικαιώματα που ασκούσε στην υφαλοκρηπίδα μέχρι τα 200 ν.μ. (έρευνα, εκμετάλλευση) και επιπρόσθετα μπορεί να ασκήσει σειρά αποκλειστικών δικαιωμάτων, όπως είναι, π.χ., η αλιεία και η διατήρηση των φυσικών πόρων των υδάτων της ΑΟΖ, ή η παραγωγή ενέργειας από τα ύδατα, τα ρεύματα και τους ανέμους. Ας σημειωθεί, πάντως, ότι παρά τα όσα ωφελήματα απέκτησαν τα παράκτια κράτη εντός της ΑΟΖ παρέμειναν, για όλα τα τρίτα κράτη, παράκτια και περικόλιστα, σύμφωνα με τα άρθρα 58(1) και 87 οι ελευθερίες της ναυσιπλοΐας, υπέρπτησης, τοποθέτησης υποβρυχίων καλωδίων, αλιείας και επιστημονικής έρευνας. Με την υιοθέτηση λοιπόν της ΑΟΖ ανέκυψε το ζήτημα της οριοθέτησής της. Και το ερώτημα που ανέκυψε ήταν πως λαμβάνει στην πράξη η οριοθέτηση επικαλυπτομένων ΑΟΖ, δεδομένης της στενής σύνδεσης υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Σύμφωνα, κατ' αρχήν, με το άρθρο 74(1) της Σύμβασης ΔΘ, που έχει τίτλο «[ο]ριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των Κρατών με έναντι ή προσκείμενες ακτές», η οριοθέτηση της «Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των Κρατών με έναντι αλλήλων ή παρακείμενες ακτές πραγματοποιείται κατόπιν συμφωνίας με βάση το Διεθνές Δίκαιο όπως ορίζεται στο άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου (ΔΔ), με σκοπό την επίτευξη δίκαιης λύσης». Ενώ, κατά τη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου, στην περίπτωση που καταστεί αδύνατη η συμφωνία της πρώτης παραγράφου τα ενδιαφερόμενα μέρη, μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα, προσφεύγουν στις διαδικασίες που προβλέπονται στο Μέρος XV. Ας σημειωθεί εδώ ότι ενώ στο Μέρος XV της Σύμβασης ΔΘ προβλέπεται η διευθέτηση της διαφοράς μέσω συνδιαλλαγής, εντούτοις δεν υφίσταται υποχρέωση συμμόρφωσης στη σχετική απόφαση. Από την άλλη πλευρά, σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, όπως ορθά αναφέρεται «στη νομολογία και τη διεθνή πρακτική, η οριοθετική γραμμή της υφαλοκρηπίδας συμπίπτει πάντοτε με την οριοθετική γραμμή της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης και αντιστρόφως» και «εξυπακούεται ότι τα παράκτια κράτη που έχουν ήδη προβεί σε οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας τους, κατά την

οριοθέτηση της ΑΟΖ θα πρέπει να εφαρμόζουν τις ίδιες αρχές και κανόνες ώστε να υπάρξει η ανωτέρω ταύτιση των οριοθετικών γραμμών» [23].

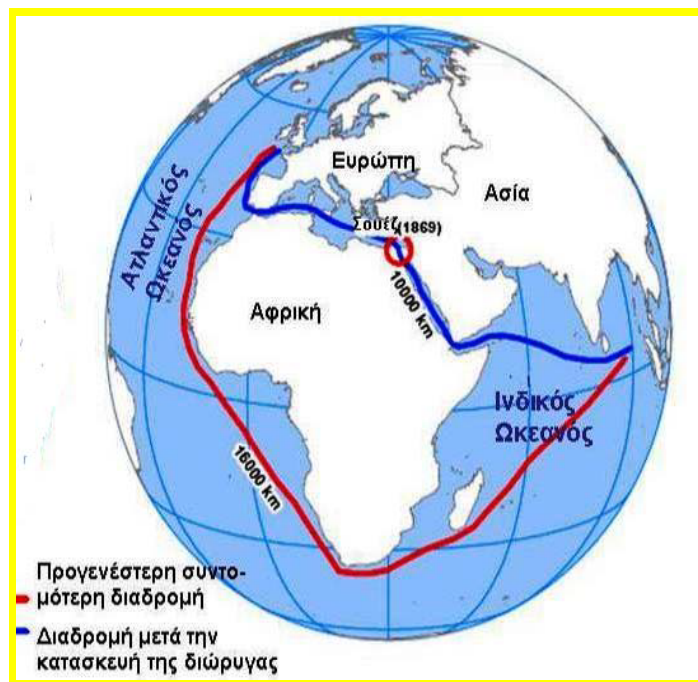
ΓΕΩΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Οι υδρίτες μεθανίου, ή αλλιώς ενυδατωμένοι υδρογονάνθρακες (gas hydrates), [σωματίδια στερεάς μορφής από μόρια νερού και φυσικού αερίου υδρογονάνθρακα], αποτελούν μια νέα μορφή ενεργειακών πόρων που έχουν σημαντικό γεωπολιτικό και τεχνολογικό ενδιαφέρον. Και τούτο διότι οι εκτιμήσεις των αποθεμάτων τους ξεπερνούν όλων των λοιπών συμβατικών ενεργειακών αποθεμάτων. Με την υπάρχουσα τεχνογνωσία, η εκμετάλλευσή τους αναμένεται στα επόμενα 10-15 χρόνια να κυριαρχήσει στην παγκόσμια αγορά, ενώ θα αποτελέσουν τον πρωταγωνιστικό ενεργειακό πόρο του πλανήτη την επόμενη εικοσαετία. Έχουν τύχει παγκόσμιας προσοχής, γιατί αποτελούν ίσως μελλοντικά μία ανεξάντλητη πηγή φυσικού αερίου [24]. Μάλιστα, η ΕΕ έχει αναπτύξει ερευνητικά προγράμματα για τον εντοπισμό πιθανών κοιτασμάτων υδριτών. Μέχρι σήμερα, υδρίτες μεθανίου έχουν βρεθεί στη Νορβηγική Θάλασσα, τη Θάλασσα Μπάρεντς και την Ανατ. Μεσόγειο. Το Κέντρο Γεωλογικών Μελετών των ΗΠΑ (USGS) εκτιμά ότι η Ανατ. Μεσόγειος μπορεί να διαθέτει περισσότερα από 300 τρισ. κυβικά πόδια (Tcf) εκμεταλλεύσιμου φυσικού αερίου [25]. Όσον αφορά τη ΝΑ Μεσόγειο κοιτάσματα έχουν βρεθεί νοτίως της Κρήτης, στην περιοχή νότια του Καστελλόριζου και μεταξύ Ρόδου – Κύπρου (υποθαλάσσια οροσειρά «Αναξίμανδρος») [26] και πιο πρόσφατα στη λεκάνη του Δέλτα του Νείλου (Niger Delta Basin) και στη λεκάνη της Λεβαντίνης (Levant Basin) στα κοιτάσματα «Tamar», «Dalit» και «Leviathan» μεταξύ των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών (ΑΟΖ) Κύπρου, Ισραήλ, Λιβάνου και Αιγύπτου (υποθαλάσσια οροσειρά «Ερατοσθένης») [27].

Πέραν της κρίσιμης σημασίας που αδιαμφισβήτητα έχει η παρουσία ενεργειακών πόρων στο βυθό της Ανατ. Μεσογείου, η γεωοικονομική σπουδαιότητα της Μεσογείου Θάλασσας συνολικά ενισχύεται περαιτέρω και από το γεγονός ότι αυτή αποτελεί τον κοινό τόπο τριών ηπείρων: Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής. Επισημαίνεται ότι στην παρούσα ανάλυση η Μεσόγειος και ο Περσικός Κόλπος εντάσσονται γεωπολιτικά στην ίδια περιφέρεια, ενώ η Τουρκία και η Αίγυπτος (Σουέζ) μπορούν να αντιμετωπιστούν ως χερσαίες και θαλάσσιες γέφυρες ανάμεσα στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή – ΝΔ Ασία. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα κατέχει θέση στρατηγικής σημασίας για τις θαλάσσιες μεταφορές που κινούνται στον άξονα Αζορών – Περσικού Κόλπου [28]. Ανέκαθεν η Μεσόγειος αποτελούσε ζώνη πολιτιστικής σύνθεσης αλλά και αντιπαράθεσης ή σύγκρουσης, καθώς ένα μεγάλο μέρος της ιστορικής κληρονομιάς λαών με παντελώς διαφορετική κουλτούρα (αραβικός, μουσουλμανικός, ευρωπαϊκός πολιτισμός) συνδέεται με τη θάλασσα αυτή (Αραβες, Οθωμανοί, Έλληνες, Βυζαντινοί, Ευρωπαίοι). Το γεγονός ότι μέρος αυτών των διαφορετικοτήτων εξακολουθεί και σήμερα να συναντάται, να συνδιαλέγεται και να αντιπαράκειται στη νότια πλευρά της Μεσογείου οφείλεται, πέραν των άλλων, και στη γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία αυτής της περιοχής, ιδίως της Ανατ. Μεσογείου. Ας σημειωθεί ότι το ανατολικότερο τμήμα της αποτελεί το σημαντικότερο από οικονομική, γεωπολιτική και στρατηγική άποψη [29].

Ειδικά για την Ανατ. Μεσόγειο, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις δύο θαλάσσιες πύλες της, μέσω των οποίων συνδέεται με άλλες θάλασσες και ωκεανούς. Την πρώτη από αυτές αποτελούν τα Στενά των Δαρδανελίων, με τα οποία η Μεσόγειος (και το Αιγαίο Πέλαγος) έχουν επικοινωνία με τον Εύξεινο Πόντο και τις Παρευξείνιες Χώρες, ενώ ακολούθως γι' αυτές εξασφαλίζεται η έξοδος στις ανοικτές (θερμές) θάλασσες. Η δεύτερη πύλη της Ανατ. Μεσογείου, που αποτελεί κομβικό σημείο για την ομαλή διεξαγωγή του παγκόσμιου εμπορίου, είναι η Διώρυγα του Σουέζ, η οποία συνιστά τον συνδετικό κρίκο μεταξύ Ατλαντικού και Ινδικού Ωκεανού, καθώς οι μέσω Μεσογείου θαλάσσιες μεταφορές έχουν τη συντομότερη διαδρομή ανάμεσα σε αυτούς (βλ. σχήμα 3). Με τη συγκεκριμένη κατασκευή, η Μεσόγειος επικοινωνεί απρόσκοπτα με την Ερυθρά Θάλασσα και αποκτά πρόσβαση στον Περσικό Κόλπο και τον

Ινδικό Ωκεανό, αποτελώντας με τον τρόπο αυτό έναν αναντικατάστατο κρίκο στη μεταφορική αλυσίδα και στον ανεφοδιασμό της Ευρώπης (αλλά και όλου του λεγόμενου Δυτικού Κόσμου) με τα πετρέλαια της περιοχής του Περσικού Κόλπου και τα εμπορικά προϊόντα της Ασίας και της ανατολικής Αφρικής [30]. Επομένως, η περιοχή της Ανατ. Μεσογείου αναγνωρίζεται ως σημαντικός χώρος διεθνών θαλάσσιων μεταφορών με κόμβους τα μεγάλης εμβελείας ευρωπαϊκά λιμάνια στο νότιο τμήμα της ηπείρου. Χάρη στη Διώρυγα του Σουέζ και τη συνακόλουθη συντόμευση στη σύνδεση μεταξύ Ινδικού και Ατλαντικού Ωκεανού, η Ανατ. Μεσόγειος εξυπηρετεί έναν τεράστιο αριθμό συγκλινουσών (παγκόσμιων) θαλάσσιων ζεύξεων και πληθώρα δρομολογίων. Από την άλλη πλευρά, η Δυτική Μεσόγειος καταλήγει στα Στενά του Γιβραλτάρ μέσω των οποίων συνδέεται με τον Ατλαντικό Ωκεανό. Διαμορφώνονται, επομένως, δύο βασικοί άξονες, με ιδιαίτερη σημασία για τις θαλάσσιες μεταφορές: α) Ατλαντικός - Μεσόγειος - Ερυθρά Θάλασσα - Ινδικός και β) Μαύρη Θάλασσα - Αιγαίο - Μεσόγειος - Ινδικός.

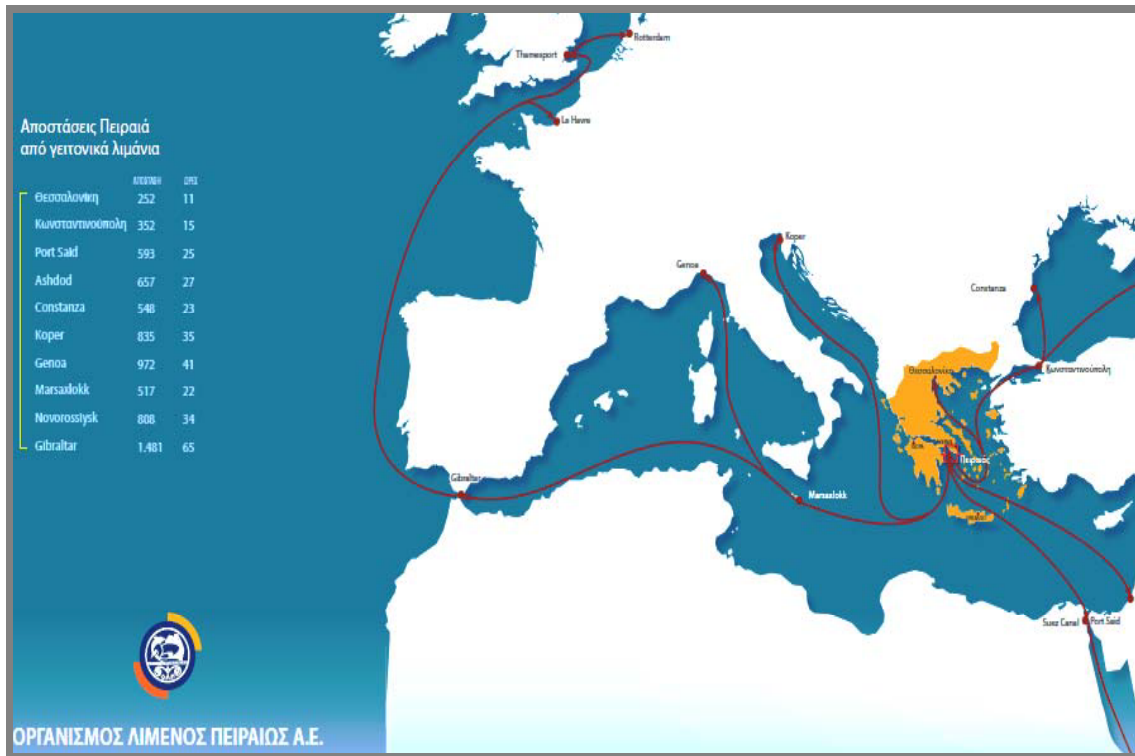

ΣΧΗΜΑ 3. Η επιρροή των Διωρύγων Σουέζ και Παναμά στις θαλάσσιες μεταφορές [31].

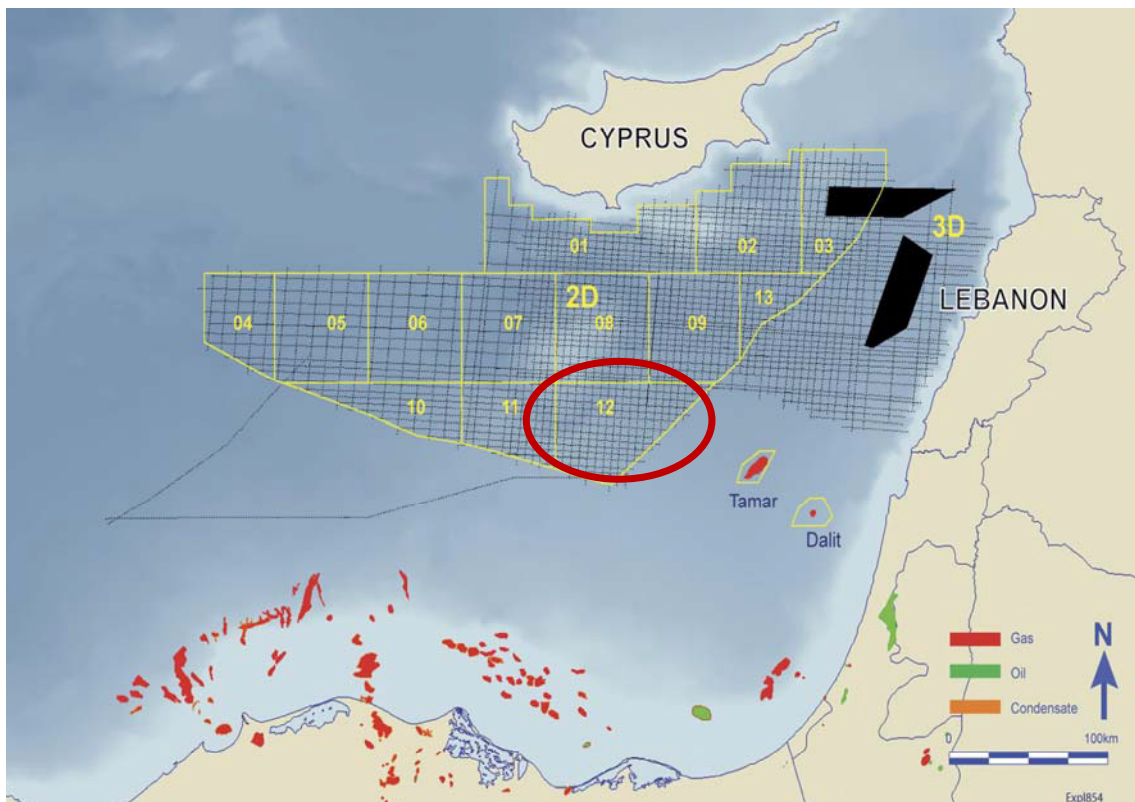
Μάλιστα, η Διώρυγα του Σουέζ διατηρεί σημαντικότατο ρόλο στην εξυπηρέτηση του εμπορίου μεταξύ Ασίας και Ευρώπης, κάτι που λειτουργεί ιδιαίτερα υπέρ της Ελλάδας, εφόσον σημαντικές επιχειρηματικές ευκαιρίες διευκολύνονται λόγω αυτής. Μάλιστα, με τη μετατόπιση αριθμού πλοίων προς το λιμάνι του Πειραιά ή της Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια με τη σιδηροδρομική προώθηση των εμπορευμάτων (και ειδικότερα του πετρελαίου μέσω αγωγών) προς τις βαλκανικές χώρες και τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, υπάρχει η δυνατότητα να αποσυμφορηθεί η θαλάσσια κυκλοφορία στη Μεσόγειο (βλ. σχήμα 4) και να μειωθούν τα αυξημένα μεταφορικά κόστη που προκαλεί η επιλογή ως τερματικού σταθμού των πλοίων οποιοδήποτε σημείου δυτικότερα της Ελλάδος. Ιδίως, το λιμάνι της Θεσσαλονίκης και η επέκταση της σιδηροδρομικής του σύνδεσης με τη Βάρνα ή ακόμα και το λιμάνι της Κωσταντζας στη Ρουμανία, στο πλαίσιο των συνδυασμένων μεταφορών, μπορεί να καταστήσει δυνατή τη διεκπεραίωση του εμπορίου με τις χώρες που βρέχονται από τη Μαύρη Θάλασσα, χωρίς να απαιτηθεί η διέλευση των κορεσμένων Στενών του Βοσπόρου [32]. Δεδομένης και της περαιτέρω διεύρυνσης της ΕΕ στον γεωγραφικό χώρο της Βαλκανικής, ανάλογες ευκαιρίες

εντοπίζονται σε υποψήφιες προς ένταξη χώρες, αλλά και σε όσες γειτνιάζουν με την περιφέρεια της ΕΕ. Οι σύγχρονες υποδομές με τις οποίες πλαισιώνεται (ή θα πλαισιωθεί στο ορατό μέλλον) το λιμάνι της Θεσσαλονίκης μπορεί να το αναδείξουν σε πύλη εξυπηρέτησης των μεταφορικών αναγκών που ξεπερνά την περιφερειακή εμβέλεια. Και τούτο διότι το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, εκτός από τις γειτονικές χώρες της ΝΑ Ευρώπης, μπορεί να αποφορτίσει τον όγκο φορτίων που διακινείται μέσω Στενών Βοσπόρου - Δαρδανελλίων, καθώς επίσης και τον όγκο των διακινούμενων εμπορευμάτων μεταξύ της Ευρώπης και της Ρωσίας, της Ουκρανίας και των άλλων χωρών στη γενικότερη περιοχή του Καυκάσου.

Όσον αφορά τον τομέα της εκμετάλλευσης ενεργειακών πόρων, η Κύπρος και το Ισραήλ κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο έχουν εντατικοποιήσει την συνεργασία τους σημαντικά, καθώς το κοιτάσμα «Λεβιάθαν» που οριοθετείται μεταξύ των δύο χωρών εκτιμάται ότι διαθέτει φυσικό αέριο της τάξης των 300 δισ. κυβικών μέτρων (bcm). Παράλληλα, δεν αποκλείεται το «Λεβιάθαν» να περιέχει και ικανά αποθέματα πετρελαίου. Το κοιτάσμα «Cyprus A», ή αλλιώς «Οικόπεδο 12» (βλ. σχήμα 5), στο όριο της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), αποτελεί ουσιαστικά μια ενότητα με το «Λεβιάθαν». Τις έρευνες και τις άδειες εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων του Ισραήλ έχει αναλάβει η αμερικανική εταιρεία Noble Energy Ltd που εδρεύει στο Χιούστον σε κοινοπραξία με ισραηλινές εταιρείες. Στην ίδια εταιρεία έχει ανατεθεί η άδεια για την έρευνα του παρακείμενου κυπριακού «Οικόπεδου 12». Τα κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου που έχουν εντοπιστεί στην Ανατ. Μεσόγειο και η διάχυτη πεποίθηση ότι η ευρύτερη περιοχή πολύ πλούσια σε ενεργειακούς πόρους προκαλούν τριβές, ήδη από το 2008. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι η έκρυθμη κατάσταση του αραβικού κόσμου όπως αποτυπώνεται με τους τριγμούς και τη διάλυση των κρατικών δομών πολλών από τα χρόνια παγιωμένα αυταρχικά καθεστώτα της περιοχής, καθώς επίσης και διάφορα ζητήματα που επιδρούν σε κλιμακούμενο βεβαίως βαθμό στις διεθνείς σχέσεις, όπως το Κουρδικό, το Παλαιστινιακό, το Κυπριακό και οι ελληνοτουρκικές διαφορές, καθιστούν τις χώρες πέριξ της Ανατ. Μεσογείου αποδέκτες σημαντικών γεωστρατηγικών επιπτώσεων. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την πρόκληση των νέων ενεργειακών κοιτασμάτων της Ανατ. Μεσογείου, δημιουργούν ένα ολοένα και πιο περίπλοκο γεωπολιτικό περιβάλλον. Μάλιστα, οι πρόσφατες εξεγέρσεις κατά των καθεστώτων της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής μπορούν να λειτουργήσουν αποσταθεροποιητικά και για τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο και πιθανότατα να επηρεάσουν αρνητικά και τις άλλες γειτονικές τους περιοχές. Διαφαίνεται λοιπόν ότι δημιουργείται μια συγκρουσιακή κατάσταση αυξομειούμενης έντασης σε βάθος χρόνου, η οποία, εκτός από την επιδείνωση της εσωτερικής κατάστασης ασφάλειας στις ίδιες τις χώρες όπου πραγματοποιούνται οι εξεγέρσεις, θα έχει ως αποτέλεσμα και την ανάδυση νέων απειλών και κινδύνων, καθώς: α) Απειλείται η σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή του αραβικού κόσμου. β) Επηρεάζονται οι σχέσεις συνεργασίας / σύγκρουσης μεταξύ των χωρών που εμπλέκονται στις εξεγέρσεις. γ) Δημιουργούνται προϋποθέσεις για νέα μαζικά ρεύματα μεταναστών και προσφύγων προς τις χώρες της Ευρώπης. δ) Η ενεργειακή ασφάλεια του δυτικού κόσμου τίθεται σε αμφιβολία, και ε) Αυξάνεται η τιμή των ενεργειακών πόρων και διακυβεύεται πιθανώς η ίδια η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας.

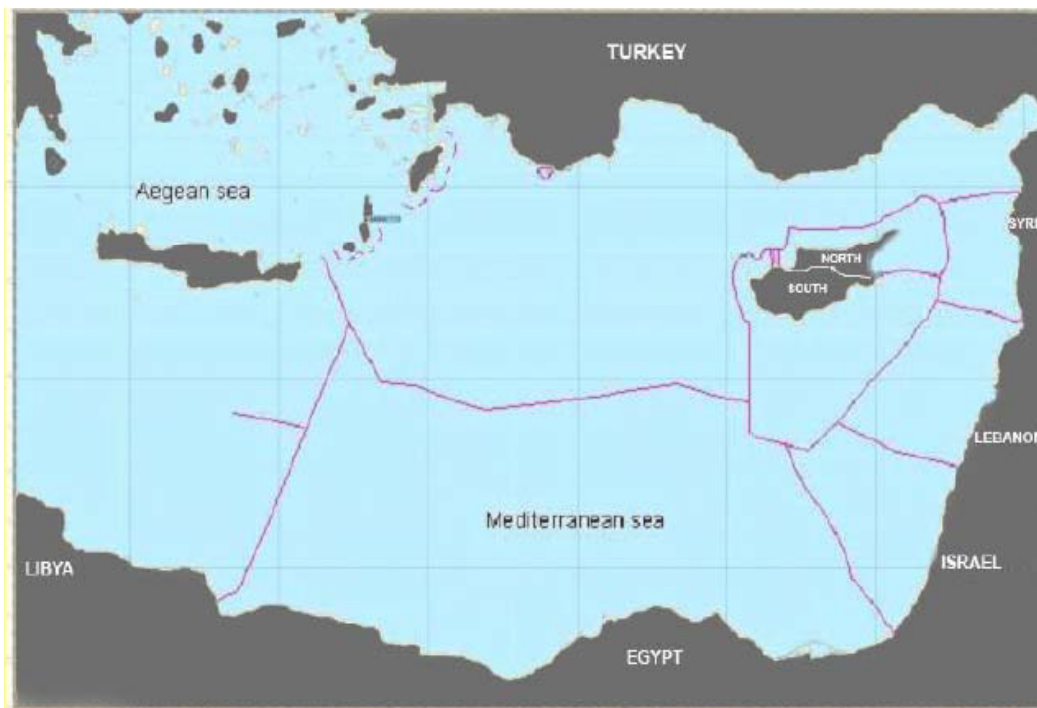
ΣΧΗΜΑ 4. Ελληνικοί λιμένες ως σύνδεσμος για θαλάσσιες μεταφορές [33].

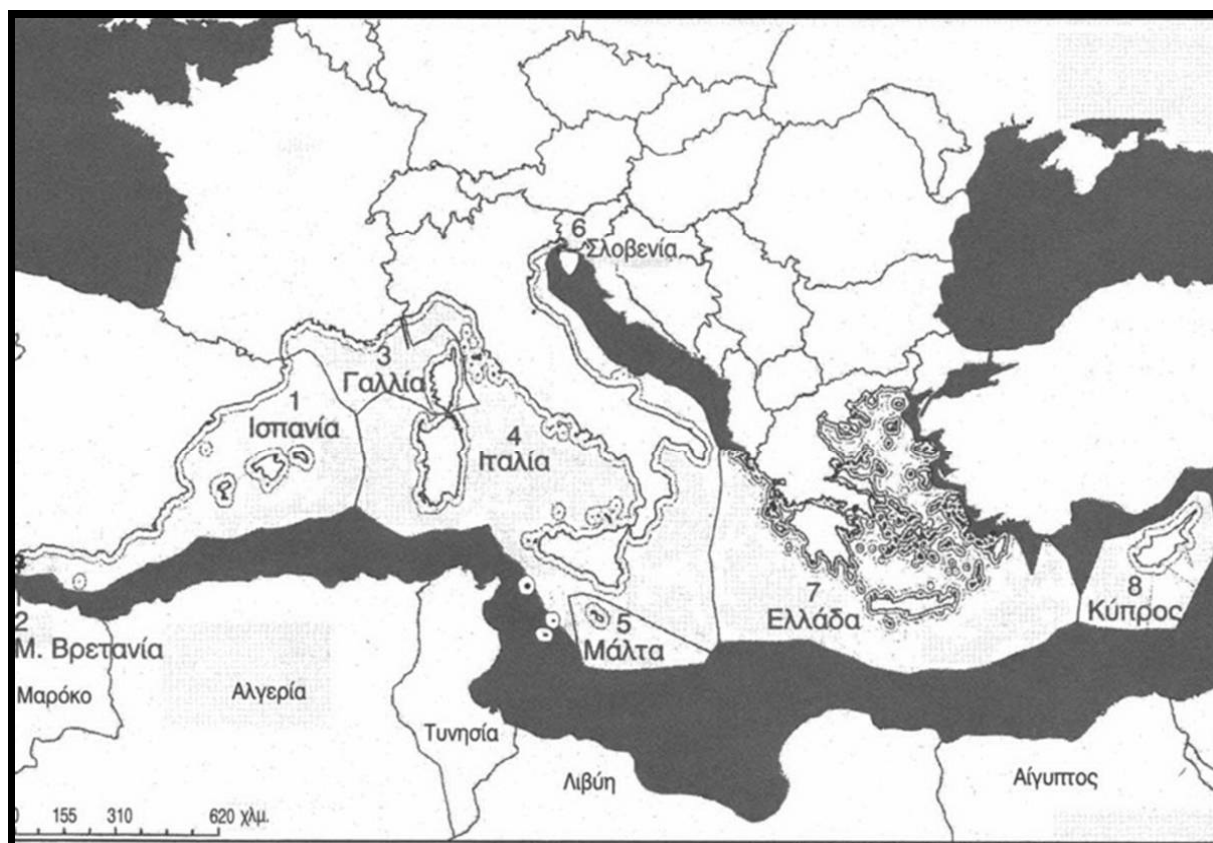
ΣΧΗΜΑ 5. Το Κυπριακό «Οικόπεδο 12» [34].

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Όπως κατέστη προφανές από τα ανωτέρω, τα ευρήματα στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Κύπρου, Αιγύπτου και Ισραήλ προσέδωσαν ιδιαίτερη ενεργειακή αξία στην περιοχή νότια της Κύπρου [35]. Σε εύλογο χρόνο, η Κύπρος (επί Προεδρίας Τάσσου Παπαδόπουλου) προχώρησε στη διαδικασία του πρώτου γύρου παραχωρήσεων αδειών για έρευνες, όπως προβλέπει η ανάλογη Ευρωπαϊκή Οδηγία και οι νόμοι της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι κινήσεις αυτές ήταν εκδήλωση αποφασιστικότητας για την άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κύπρου στην ΑΟΖ της. Η Τουρκία, όμως, δεν παρέμεινε απαθής. Χρησιμοποιώντας τη γνωστή τακτική αυθαίρετων διεκδικήσεων, εξέδωσε άδειες ερευνών στην τουρκική κρατική εταιρεία ΤΡΑΟ, δυτικά της Κύπρου και με μερική επικάλυψη κάποιων μπλοκ της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η δημοσίευση των σχετικών χαρτών είχε σκοπό να δημιουργήσει προβλήματα στην εκδήλωση ενδιαφέροντος από ξένες εταιρείες που ήθελαν να συμμετάσχουν στον γύρο παραχωρήσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας, αφού, στους χάρτες αυτούς που εξέδωσε η Τουρκία, είναι σαφής η αλληλοεπικάλυψη των παραχωρήσεων της Τουρκίας και της Κύπρου στο ΒΔ μέρος των παραχωρήσεων. Επιπλέον, ήδη από το 2008 η Τουρκία ξεκίνησε τη - γνωστή ήδη από το 1973 αναφορικά με το Αιγαίο - τακτική των προκλητικών ενεργειών στις θαλάσσιες περιοχές κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Εκτός από τα προβλήματα που προκάλεσαν στην Κύπρο, οι συγκεκριμένοι τουρκοί χάρτες δημιουργούν ταυτόχρονα και σοβαρά ερωτηματικά αναφορικά με τα ελληνικά συμφέροντα. Αγνοώντας επιδεικτικά την Ελλάδα, η Τουρκία εξαφανίζει την υφαλοκρηπίδα - ΑΟΖ του Καστελλόριζου (βλ. σχήμα 6) και παρεμβαίνει έντονα στην (προς διακήρυξη, εφόσον αυτό κριθεί σκόπιμο) ελληνική ΑΟΖ. Εφαρμόζοντας τη γνωστή πρακτική της ανακολουθίας με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας [36], ώστε όπου αυτό εξυπηρετεί τις επιδιώξεις της να το εφαρμόζει κατά γράμμα και όπου δεν τη συμφέρει, επιδεικτικά αγνοεί τους αντίστοιχους δικαίους κανόνες, εντάσσοντας στην επιχειρηματολογία της την ασύμβατη με το διεθνές δίκαιο έννοια του «ζωτικού χώρου» [37].

ΣΧΗΜΑ 6. Διαχωρισμός θαλασσιών ζωνών ΝΑ Μεσογείου, κατά την τουρκική άποψη [38].

ΣΧΗΜΑ 7. Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες των κρατών της ΕΕ στην Αν. Μεσόγειο σύμφωνα με την εν ισχύ Διεθνή Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας [40].

Στο σχήμα 6 που προηγήθηκε, είναι εμφανής η τουρκική προσπάθεια να θεωρηθεί ότι η Κύπρος αποτελείται από δύο κράτη, με την αποκαλούμενη «Νότιο» Κύπρο να διαθέτει μια αρκετά περιορισμένη ΑΟΖ. Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο οι Τούρκοι κάνουν προφανή την άρνησή τους να δώσουν δικαιώματα ΑΟΖ στην Κρήτη και στα Δωδεκάνησα, ενώ, με την αποτύπωση της συγκεκριμένης οριοθέτησης, διαφαίνεται να δηλώνουν ότι έχουν θαλάσσια σύνορα με την Αίγυπτο. Η σοβαρότητα της υπόθεσης έγκειται στο γεγονός ότι έχουν ήδη προσεγγίσει τις Αιγυπτιακές αρχές για την αποδοχή μια τέτοιας οριοθέτησης που δεν θα δίνει δικαιώματα ΑΟΖ στα ελληνικά νησιά Καστελλόριζο και Στρογγύλη και έτσι να επιτύχουν το ότι η ΑΟΖ της Αιγύπτου συνορεύει με την ΑΟΖ της Τουρκίας. Αυτό βέβαια συνεπάγεται ότι κατά την δική τους προσέγγιση δεν υπάρχουν θαλάσσια σύνορα ανάμεσα στην Ελλάδα και την Κύπρο. Η όλη κατάσταση επιδεινώθηκε το 2009 με την πρόθεση της κυπριακής κυβέρνησης να προχωρήσει σε δεύτερο γύρο παραχωρήσεων, αγνοώντας τις τουρκικές αντιδράσεις. Οι προθέσεις της κυπριακής κυβέρνησης είχαν ως αποτέλεσμα την άμεση αντίδραση της Τουρκίας με έκδοση νέων αδειών με αντίστοιχους χάρτες, στην κρατική εταιρεία πετρελαίου ΤΡΑΟ. Οι μονομερείς κινήσεις της Τουρκίας, ο νέος χάρτης παραχωρήσεων και η τουρκική εμμονή σε περαιτέρω διεκδικήσεις προκαλεί περαιτέρω προβλήματα στην Ελλάδα, η οποία επί του παρόντος έχει αντιδράσει εξαιρετικά ήπια. Οι θαλάσσιες οικονομικές ζώνες Κύπρου και Ελλάδας, θα ήταν ενωμένες αν εφαρμοζόταν το διεθνές δίκαιο. Με τις τουρκικές επιδιώξεις αυτές διχοτομούνται και αποκόπτονται [39]. Το πώς θα οριοθετούνταν οι ΑΟΖ των χωρών της νοτιοανατολικής Μεσογείου αν εφαρμόζονταν ρητά και απαρέγκλιτα οι προβλέψεις του διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας παρουσιάστηκε στο σχήμα 7. Είναι εμφανές ότι η ελληνική ΑΟΖ θα είχε κοινά σημεία επαφής με την αντίστοιχη κυπριακή, ενώ, η ΑΟΖ της Αιγύπτου δεν έχει κοινά σύνορα με αυτήν της Τουρκίας, τα οποία και σήμερα η τελευταία φέρεται να διαπραγματεύεται

οριοθέτησή τους. Επίσης, επισημαίνεται ιδιαίτερα η επιθετική πολιτική της Τουρκίας και η χρησιμοποίηση των ερευνών πετρελαίου και της κρατικής εταιρείας της (ΤΡΑΟ) στην άσκηση επεκτατικής πολιτικής. Υπό την έννοια αυτή, για την Ελλάδα, η μέχρι τούδε αναβλητικότητα (σε θέματα οριοθέτησης ΑΟΖ) δύναται να την οδηγήσει στη συρρίκνωση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της.

Πέραν των προαναφερθέντων γύρων παραχωρήσεων του έτους 2009 για έρευνες υδρογονανθράκων, τόσο από Κυπριακής όσο και από Τουρκικής πλευράς στην περιβάλλουσα θαλάσσια περιοχή της Κύπρου, η ανακάλυψη των ενεργειακών κοιτασμάτων στα όρια των ΑΟΖ Κύπρου και Ισραήλ, μετέβαλε άρδην την κυπριακή στρατηγική. Τούτο διότι στη συγκεκριμένη περιοχή των κοιτασμάτων (Levant Basin) η Τουρκία δεν έχει τη γεωλογική, γεωφυσική αλλά και διεθνοδικαιϊκή δυνατότητα να διεκδικήσει κοιτάσματα υδρογονανθράκων, αλλά ούτε και με την παρούσα πολιτική της έναντι του Ισραήλ μπορεί να αναμειχθεί σε επιχειρηματικό επίπεδο. Έτσι, η Κύπρος εκμεταλλεζόμενη αυτή τη γεωπολιτική συγκυρία, ήρθε το 2010 σε συνεργασία με το Ισραήλ επιτυγχάνοντας συμφωνία για συνεκμετάλλευση των γειτνιαζόντων κοιτασμάτων «Λεβιάθαν» και «Οικόπεδο 12» της λεκάνης της «Λεβαντίνης» ως μία ενιαία περιοχή ενδιαφέροντος και για τα δύο κράτη. Οι πιο πρόσφατες δε μελέτες εκτίμησαν με ισχυρές ενδείξεις ότι το κοίτασμα «Λεβιάθαν», διαθέτει αέριο 453 δισ. κυβικών μέτρων. Η γεώτρηση στον «Λεβιάθαν» ξεκίνησε εντός του 2011 από την εταιρεία Noble Energy Ltd και, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εταιρειών που εμπλέκονται προβλέπεται να έχει μεγάλη επιτυχία. Μαζί με το σύμπλεγμα των κοιτασμάτων «Ταμάρ», θα μπορούσε να αποτελέσει μια από τις πιο σημαντικές ανακαλύψεις ενεργειακών πόρων των τελευταίων ετών κι από τις μεγαλύτερες στον κόσμο, ενώ, σύμφωνα με την εφημερίδα *Economist*, τα δύο κοιτάσματα θα μπορούσαν να παράσχουν αέριο αξίας 4 δισ. δολαρίων ετησίως. Ταυτόχρονα, το κοίτασμα «Cyrus A» ή αλλιώς «Οικόπεδο 12» της Κυπριακής Δημοκρατίας εικάζεται ότι έχει πιθανά αποθέματα αερίου 300 δισ. κυβικών μέτρων [41]. Ωστόσο, είναι πολύ πρόωρο να μιλά κανείς με απόλυτη αισιοδοξία, καθώς από τη μια ακόμη δεν είναι σίγουρο τι ακριβώς και σε τι ποσότητα περιέχει το κοίτασμα «Λεβιάθαν», ενώ για να προχωρήσει ένα τέτοιο έργο απαιτείται σειρά διακρατικών συμφωνιών που αφορούν τις θαλάσσιες ζώνες. Η πρώτη, που αφορούσε μια συμφωνία για την οριοθέτηση ΑΟΖ Κύπρου - Ισραήλ, επιτεύχθηκε με την υπογραφή της στις 17 Δεκεμβρίου 2010. Η Συμφωνία αποτελεί περαιτέρω βήμα κατοχύρωσης της ΑΟΖ της Κύπρου, «γεμίζοντας» το κενό μεταξύ Αιγύπτου και Λιβάνου, γειτονικές χώρες με τις οποίες ήδη βρίσκονται ανάλογες συμφωνίες σε ισχύ. Δημιουργεί, δε, τις προϋποθέσεις και για συνεκμετάλλευση του θαλάσσιου πλούτου, με μία ιδιαίτερα ισχυρή χώρα, όπως το Ισραήλ, στέλνοντας σαφές μήνυμα στην Τουρκία για τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας, τα οποία με αυτό τον τρόπο επαναβεβαίωσε ο άλλος ισχυρός περιφερειακός παράγοντας (Ισραήλ) [42].

Ωστόσο, αγκάθι για την πλήρη εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής παραμένει μια συμφωνία μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ, καθώς το μεν Ισραήλ θεωρεί ότι το πολύτιμο κοίτασμα βρίσκεται σε δική του περιοχή, ενώ ο Λίβανος διεκδικεί το δικό του μερίδιο. Ο Λίβανος, ο οποίος έχει πραγματοποιήσει δικές του έρευνες στην υφαλοκρηπίδα του, ανησυχώντας ότι το Ισραήλ θα προλάβει να κάνει χρήση των κοιτασμάτων στα συνορεύοντα ύδατα, έχει επιταχύνει εδώ και καιρό την προσπάθεια να επικυρώσει σχετικό νόμο για την ενέργεια. Το Ισραήλ υποστηρίζει ότι τα «οικόπεδα», στα οποία πραγματοποιεί έρευνες, δεν επεκτείνονται σε λιβανέζικα ύδατα, ισχυρισμό τον οποίο οι ειδικοί φαίνεται να βρίσκουν σωστό, καθώς τα κοιτάσματα «Ταμάρ» - «Λεβιάθαν» βρίσκονται νοτιότερα της υποτιθέμενης «διαφιλονικούμενης» γραμμής. Όμως τα θαλάσσια σύνορα ανάμεσα στις δύο χώρες δεν έχουν οριστεί ακριβώς. Σύμφωνα μάλιστα με δημοσιογραφικές πηγές, το Ισραήλ σκοπεύει μετά την οριοθέτηση με την Κύπρο να προσεγγίσει διπλωματικά τον Λίβανο ελπίζοντας ότι θα μπορέσει να έρθει σε συμφωνία μαζί του σε καθεστώς διαιτησίας υπό τον ΟΗΕ [43]. Πέραν των ανωτέρω, πριν μερικά χρόνια η κυπριακή πλευρά προσέγγισε την ελληνική κυβέρνηση και της ζήτησε να προχωρήσουν στην οριοθέτηση της ΑΟΖ μεταξύ των δύο κρατών, αλλά η Ελληνική Κυβέρνηση επιφυλάχθηκε να ανταποκριθεί θετικά. Τέλος, σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός

ότι πλην Τουρκίας, Ισραήλ, Συρίας, Λιβύης και Μαρόκου, όλα τα υπόλοιπα Κράτη της Μεσόγειου και Μαύρης Θάλασσας, έχουν κυρώσει τη Σύμβαση ΔΘ (γνωστή επίσης και ως Σύμβαση του Montego Bay του 1982 ή UNCLOS III). Επίσης, την υπό συζήτηση σύμβαση έχει κυρώσει και η Μ. Βρετανία που στη Μεσόγειο έχει παρουσία λόγω της κτήσης του Γιβραλτάρ και των δύο παραχωρημένης κυριαρχίας Βάσεων στην Κύπρο [44].

ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ένας από τους λόγους που η Τουρκία καταψήφισε τη Σύμβαση ΔΘ (το 1982) ήταν ακριβώς το γεγονός ότι η σύμβαση δεν υιοθέτησε τις τουρκικές προτάσεις σχετικά με τις οριοθετήσεις επικαλυπτόμενων υφαλοκρηπίδων ή ΑΟΖ στις ημίκλειστες θάλασσες, προτάσεις οι οποίες αποσκοπούσαν ουσιαστικά σε μία διχοτόμηση του Αιγαίου Πελάγους. Πρέπει, όμως, εδώ να σημειωθεί το εξής: η Σύμβαση ΔΘ δεν είναι οποιοδήποτε συμβατικό κείμενο. Είναι ένα κείμενο, το οποίο έγινε αποδεκτό από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας με ελάχιστες πλέον εξαιρέσεις, ενώ το μεγαλύτερο μέρος του κειμένου του έχει ήδη καταστεί μέρος του εθιμικού δικαίου. Επομένως, η άρνηση της Τουρκίας να αποδεχθεί τις ρυθμίσεις του ισοδυναμεί ουσιαστικά με άρνησή της να αποδεχθεί ισχύον διεθνές δίκαιο. Ορθά αναφέρεται ότι «[η] όλη θεώρηση της Τουρκίας αναφορικά με το Αιγαίο είναι αμιγώς πολιτική, συνοδευόμενη από απειλές τύπου «casus belli». Προκρίνει, πρωταρχικά, τις πολιτικές μεθόδους επίλυσης (π.χ. διαπραγματεύσεις) των οποίων διαφορών αυτή ορίζει, γι' αυτό και η επίκαιρη γενικόλογη επίκληση του άρθρου 33(1) Χάρτη ΗΕ, που καταγράφει, ενδεικτικά, τις νομικές / πολιτικές μεθόδους διευθέτησης των διαφορών. Εξάλλου, δεν αναγνωρίζει τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου. Οι πολιτικές μέθοδοι επίλυσης διαφορών (διαπραγμάτευση, μεσολάβηση, συνδιαλλαγή, καλές υπηρεσίες) επιτρέπουν σχετικά εύκολα την απομάκρυνση από την αυστηρή εφαρμογή και ερμηνεύει το ισχύον – συμβατικό και εθιμικό – διεθνές δίκαιο, ακόμη κι όταν οι διάδικοι του υποδεικνύουν -με συνυποσχετικό- «δικαίες λύσεις»- ευθυδικία» [45].

Η Τουρκία έχει υιοθετήσει αιγιαλίτιδα Ζώνη 12 ν.μ. στη Μαύρη Θάλασσα και την Αν. Μεσόγειο, ένα γεγονός σε πλήρη συμφωνία με τις προβλέψεις του άρθρου 3 της Σύμβασης ΔΘ. Ωστόσο, την ίδια στιγμή απειλεί με πόλεμο την Ελλάδα, εφόσον εκείνη πράξει ακριβώς το ίδιο στο Αιγαίο. Επίσης, η χάραξη της αιγιαλίτιδας ζώνης ανάμεσα στα δύο όμορα κράτη, την Τουρκία και τη Σοβιετική Ένωση, έλαβε χώρα -στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν- με βάση την αρχή των ίσων αποστάσεων (equidistance). Κάτι το οποίο αρνείται η Τουρκία για το Αιγαίο Πέλαγος, επικαλούμενη την αρχή της ευθυδικίας, που ουδεμία σχέση έχει με την αιγιαλίτιδα ζώνη [46]. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι η στάση της Τουρκίας δεν είναι παράνομη με όρους διεθνούς δικαίου. Από την άλλη, όμως, πλευρά είναι απόλυτα βέβαιο ότι τέτοιες πολιτικές οι οποίες συνίστανται σε ευκαιριακή ερμηνεία και εφαρμογή διατάξεων μίας σύμβασης παγκοσμίου χαρακτήρα, όπως είναι η Σύμβαση ΔΘ κάθε άλλο παρά μπορούν να συμβάλλουν στην οικοδόμηση ενός ειρηνικού περιβάλλοντος και ενός περιβάλλοντος συνεργασίας και ασφάλειας στην περιοχή. Πολύ περισσότερο που οι περισσότερες ρυθμίσεις της Σύμβασης ΔΘ έχουν θεσπισθεί σε μορφή package deal, δηλαδή σε βάση «δούναι και λαβείν», που σημαίνει ότι ή αποδέχεσαι όλες τις ρυθμίσεις της σύμβασης ως «πακέτο» ή συνολικά τις απορρίπτεις [47]. Αυτό μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό εάν υποθεθεί ότι ένας αριθμός κρατών που δεν είχε προσχωρήσει στη Σύμβαση ΔΘ έκανε επιλεκτική χρήση των ευνοϊκών διατάξεων της, δηλαδή των σημαντικότερων καρπών αυτής, αγνοώντας τις υποχρεώσεις που ακολουθούν αυτούς τους καρπούς. Θα επικρατούσε αυτόματα μια χαοτική κατάσταση, όχι σε διμερές, αλλά σε παγκόσμιο, πλέον, επίπεδο. Και τούτο είναι άκρως επικίνδυνο για τη διεθνή ασφάλεια που μαζί με την εθνική αξιοπρέπεια που είναι και τα ζητούμενα. Όσο για την Ελλάδα θα πρέπει να πιστέψει στον εαυτό της για να διεκδικήσει αυτά που δικαιούται να έχει, τα οποία εάν δεν διεκδικήσει στο τέλος θα χάσει εφόσον κανείς άλλος δεν θα της τα παραχωρήσει με δική του πρωτοβουλία. Ο χρόνος δεν είναι ο καλύτερος σύμμαχος σε αυτές τις περιπτώσεις.

Η παρούσα μελέτη κινήθηκε στην κατεύθυνση του σχολιασμού των νέων γεωπολιτικών δεδομένων στη Μεσόγειο Θάλασσα και ιδιαίτερα τα τεκταινόμενα στην ανατολική λεκάνη της, όπως αυτά διαμορφώνονται από τις πρόσφατες χρονικά ανακαλύψεις σημαντικών ενεργειακών αποθεμάτων στην εν λόγω περιοχή. Υπάρχει πληθώρα ενδιαφερομένων, οι οποίοι και συναντώνται στην Ανατ. Μεσόγειο, με τις εξελίξεις που καταγράφονται να είναι συνεχείς. Χωρίς η καταγραφή που ακολουθεί να είναι απολύτως πλήρης, επισημαίνονται η Κύπρος, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ισραήλ. Παράλληλα, υπάρχουν και συχτισμοί με άλλους κρατικούς ή/και υπερεθνικούς παράγοντες που παρακολουθούν εκ του σύνεγγυς τα ενεργειακά (και όχι μόνο) δρώμενα στην ευρύτερη περιοχή (όπως η Ρωσία και οι ΗΠΑ), καθώς και το NATO και η ΕΕ. Υφίστανται πολλοί αστάθμητοι παράγοντες στην όλη εξίσωση και δεν θα πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας ότι δεν υπάρχουν μόνιμοι σύμμαχοι, αλλά μόνιμα συμφέροντα, γι' αυτό πρέπει πάντα να υπάρχει και δεύτερο πλάνο στρατηγικής σε περίπτωση που οι συμμαχίες αλλάξουν. Υπό αυτό το πρίσμα, η εμμονή της Ελλάδας για την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην ΕΕ θα πρέπει να μετριαστεί ή να διαμορφωθεί κατάλληλα ανάλογα με την πορεία των μεταξύ τους σχέσεων, προκειμένου να μην επιβεβαιωθούν οι φόβοι του μεγάλου στρατηγικού θεωρητικού Παναγιώτη Κονδύλη, όταν διαγίνωσκε πως *«η ΕΕ, μη μπορώντας να δώσει στην Τουρκία όλα όσα επιθυμεί, θα επιδιώκει να την κατευνάσει με ελληνικό άξονα, πιέζοντας δηλαδή την Ελλάδα να δεχθεί τις τουρκικές αξιώσεις στο Αιγαίο και την Κύπρο. Αν αυτό πράγματι συμβεί, όπως φοβούμαι εντονότατα, τότε θα δούμε μια ακόμα από τις τραγικές εκείνες ειρωνείες, τις οποίες τόσο συνηθίζει η Ιστορία. Ενώ, δηλαδή, η Ελλάδα προσανατολίστηκε ψυχρή τε και σώματι στην Ευρώπη για να διασφαλισθεί από τον τουρκικό κίνδυνο, ακριβώς ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της θα μεταβληθεί σε όργανο de facto μετατροπής της σε δορυφόρο της Τουρκίας»* [48].

Περαιτέρω, παρατίθενται οι κάτωθι προτάσεις σε επίπεδο στρατηγικής, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Κύπρο, με απώτερο στόχο την εξυπηρέτηση κοινών συμφερόντων:

- Ενεργοποίηση εκ νέου των διπλωματικών - νομικών οδών πίεσης για το κυριαρχικό και νόμιμο δικαίωμα επέκτασης της Ελληνικής Χωρικής Θάλασσας στα 12 ν.μ., με παράλληλο καθορισμό με βάση τα εθνικά συμφέροντά της Στενών για τη Διεθνή Ναυσιπλοΐα και υποβολή τους στον Παγκόσμιο Οργανισμό Ναυτιλίας και το αρμόδιο τμήμα του ΟΗΕ.
- Πλήρης ολοκλήρωση των διαδικασιών εφαρμογής του νόμου περί Ίδρυσης Φορέα Υδρογονανθράκων και παροχή ικανών κινήτρων σε εταιρείες με έδρα τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό προκειμένου να ξεκινήσουν και πραγματοποιηθούν το συντομότερο δυνατόν οι έρευνες στις ήδη γνωστές και λιγότερο συγκρουσιακού χαρακτήρα με τη γείτονα Τουρκία περιοχές του Ιονίου, αλλά και σε τμήματα του Αιγαίου με την περίπτωση νοτίως της Κρήτης να ξεχωρίζει.
- Προώθηση της σύσφιξης των σχέσεων σε όλα τα επίπεδα - συμπεριλαμβανομένου φυσικά και του στρατιωτικού - με το Ισραήλ και επιδίωξη της υπογραφής επίσημης συμφωνίας για μεταφορά του αερίου των ισραηλινών και κυπριακών κοιτασμάτων προς την Ευρώπη μέσω της Ελλάδος και της Κύπρου.
- Διατήρηση της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας, αλλά με επανασχεδιασμό της μέχρι τώρα μάλλον υποχωρητικής πολιτικής προς τη γείτονα χώρα, υπό την φρούδα ελπίδα του κατευνασμού των αναθεωρητικών βλέψεών της.
- Πιο ενεργή συμμετοχή στις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού ζητήματος. Μία πρόταση για πιο επιθετική στάση στη γενικότερη παρελκυστική τακτική της Τουρκίας θα μπορούσε να αποτελέσει, για παράδειγμα, η εισαγωγή ρήτρας διακοπής των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της στην ΕΕ, εφόσον αρνείται να συμμορφωθεί απόλυτα με τα ευρωπαϊκά κερτημένα.

Τέλος, θα μπορούσε ακόμη και να τεθεί προς συζήτηση η επιδίωξη δημιουργίας πλαισίου για μελλοντικές ενταξιακές διαπραγματεύσεις του Ισραήλ στην ΕΕ, αναλαμβάνοντας άμεσα η

Ελλάδα και η Κύπρος από κοινού πιο ενεργό διαμεσολαβητικό ρόλο στην προσπάθεια επίλυσης του Παλαιστινιακού, με γνώμονα τις αρχές δικαίου και αρμονικής συμβίωσης των δύο λαών υπό πολιτική ισότητα. Στον όποιο προτεινόμενο από την Ελλάδα οδικό χάρτη θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσπάθεια να μη θίγονται τα συμφέροντα του Ισραήλ, αλλά ούτε και να καταπνίγονται τα δικαιώματα του Παλαιστινιακού λαού. Επίσης, θα πρέπει οι προτάσεις που θα τεθούν να ακολουθούν το πνεύμα του, ως προς τα ελληνοκυπριακά συμφέροντα, επιθυμητού τρόπου επίλυσης του Κυπριακού Ζητήματος. Και τούτο διότι ενώ στην Κύπρο η λύση της διζωνικής δικαιοκοινωνικής ομοσπονδίας με πολιτική ισότητα, υπό τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για διακοπή των τουρκικών εποικισμών, καθώς και αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής εμφανίζεται ως η καταλληλότερη λύση, στο Παλαιστινιακό η λύση των «δύο κρατών» διαφαίνεται κερδίζει πιο πολύ έδαφος. Στο συγκεκριμένο σημείο θα πρέπει και οι ελληνικές και οι κυπριακές κυβερνήσεις να προσέξουν ιδιαίτερος και να διαμορφώσουν το κατάλληλο μίγμα πολιτικής και στρατηγικής. Ολοκληρώνοντας, επισημαίνεται ότι πρωτίστως η Ελλάδα και η Κύπρος, πρέπει να καταφέρουν να πείσουν το Δυτικό κόσμο ότι ο πιο διαυγής και ειλικρινής, βασισμένος σε ευρωπαϊκές κοινωνικο-πολιτικές αξίες, δρόμος εξυπηρέτησης των στρατηγικών και ενεργειακών συμφερόντων της στην Ανατ. Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, εξυπηρετείται πρωτίστως από αυτές. Μάλιστα, το όλο εγχείρημα μπορεί να βασιστεί και στο γεγονός ότι ιδίως την τρέχουσα χρονική περίοδο που η αναθεωρητική πολιτική της Άγκυρας φαίνεται να έχει καταστεί παράγοντας αστάθειας στο ζήτημα της Συρίας, αλλά και να την έχει παρασύρει στην κατεύθυνση της συνεργασίας με άλλες δυνάμεις της περιοχής που θεωρούνται ως επικίνδυνες για τα δυτικά συμφέροντα, όπως π.χ. το προσηλωμένο στην απόκτηση πυρηνικών όπλων Ιράν.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Dalaklis D. & Chrysochou G., «Demographic Transition and Civil Conflict in the Arab World», *Strategy Paper Review Research Papers*, Vol. I, Strategy International (ISSN: 1792-9261) Thessaloniki, March 2011, σσ. 14-35.
2. Κούτση Α., «Η Γεωπολιτική της Μεϊζονος Μέσης Ανατολής στο τέλος του 20^{ου} αιώνα», στη «Γεωστρατηγική της Αν. Μεσογείου και η Δύση κατά τον 20^ο αιώνα», *Διεθνής Επιθεώρηση Στρατιωτικής Ιστορίας*, ΓΕΕΘΑ - Ελληνική Επιτροπή Στρατιωτικής Ιστορίας, Αθήνα, 2001, σ. 97.
3. Αρβανιτόπουλου Κ., *Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής*, Εκδόσεις Ι. Σίδηρη, Αθήνα, 2007, σσ. 216-7.
4. Ν.Ζ., «Γεωπολιτική αλλαγή στη Μέση Ανατολή: Λευκωσία – Τελ Αβίβ ψάχνουν στα βαθιά», *Ελευθεροτυπία* [online], 20.06.2010., διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=174994> (ημερ. πρόσβασης 10 Οκτ. 2012).
5. Πελώνη Α., «Λεβιάθαν: Το μεγάλο παιχνίδι στην Αν. Μεσόγειο», *Τα Νέα* [online], 20.11.2010, διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/kosmos/article/?aid=4605176>, επισκεπτόμενο την 15 Οκτ 2012.
6. United States Geological Survey, *World Petroleum Resources Project*, 'Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean', USGS, May 2010.
7. Η Τουρκία έχει υιοθετήσει αιγιαλίτιδα ζώνη με εύρος 12 ν.μ. στη Μαύρη Θάλασσα και στην Ανατ. Μεσόγειο -ειδικότερα στην περιοχή απέναντι από την Κύπρο- στη βάση του άρθρου 3 της Σύμβασης ΔΘ. Την ίδια όμως στιγμή απειλεί με πόλεμο την Ελλάδα εφόσον αυτή πράξει ακριβώς το ίδιο στο Αιγαίο Πέλαγος. Παράλληλα, στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν, η χάραξη της αιγιαλίτιδας ζώνης ανάμεσα σε δύο όμορα κράτη, την Τουρκία και τη Σοβιετική Ένωση, έλαβε χώρα με βάση την αρχή των ίσων αποστάσεων (equidistance). Κάτι το οποίο επίσης αρνείται η Τουρκία για το Αιγαίο, επικαλούμενη την αρχή της ευθυδικίας, που ουδεμία σχέση έχει με την αιγιαλίτιδα ζώνη. Βλ. άρθρο 15, Σύμβασης ΔΘ.
8. Για την έννοια της κρατικής κυριαρχίας βλ. Στεφάνου Κ., *Η Θεσμική Μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σ. 25. Βλ. επ. Chaumont C., «Recherche du Contenu Irréductible du Concept de Souveraineté Internationale de l'État», *Hommage d'une Génération de Juristes au Président Basdevant* 114 (131), 1960 και C. Rousseau, *Droit International Public*, T. II, Editions Sirey, Paris, 1974, σ.77.

9. Εκφεύγει από τους σκοπούς της παρούσας ανάλυσης η διαμάχη μεταξύ δύο μεγάλων φιλοσόφων-θεωρητικών Γκρότιους (Grotius) και Σέλντεν (Selden), η οποία και τελικά οδήγησε στην απόλυτη επικράτηση της παραπάνω αρχής. Βλ. Vieira M. B., «Mare Liberum vs. Mare Clausum: Grotius, Freitas, and Selden's Debate on Dominion over the Seas», *Journal of the History of Ideas* – τευχ. 64, Ιούλιος 2003, σσ. 361-77. Βλ. επ. Grotius H., *Mare Liberum*, 1609 και του ιδίου (trans. R. v. D. Magoffin), *The Freedom of the Seas*, Batoche Books Limited, Kitchener-Ontario, 2000. Βλ. επ. Selden J., *Mare Clausum*, 1635.
10. Δίπλα Χ., «Το Δίκαιο της Θάλασσας και η Ελληνοτουρκική Περιπλοκή», *Άμυνα και Διπλωματία*, Νοέμβριος 1994, σσ. 85-6.
11. Ροζάκη Χ., *Το Δίκαιο της Θάλασσας και η Διαμόρφωση του από τις Διεκδικήσεις των Παράκτιων Κρατών*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1976, σ. 261.
12. Till G., *Searpower: A Guide for the Twenty – First Century*, Routledge, Taylor & Francis Group LLC, London, 2009, σσ. 312.
13. Άρθρο 2, παρ. 1 της Σύμβασης ΔΘ. Επίσης, το παράκτιο κράτος σύμφωνα με το άρθρο 27 ασκεί ποινική και σύμφωνα με το άρθρο 28 αστική δικαιοδοσία στα ξένα πλοία που διέρχονται από την αιγιαλίτιδα ζώνη του. Ακόμη, μπορεί να αναστέλλει προσωρινά σε ορισμένα τμήματα της ΧΘ το δικαίωμα της «αβλαβούς διελεύσεως», χωρίς όμως διακρίσεις σε πλοία και σημαίες, όταν λόγοι εθνικής ασφαλείας ή λόγοι ασφαλείας της ναυσιπλοΐας το επιβάλλουν.
14. Άρθρο 2, παρ. 2, της Σύμβασης ΔΘ.
15. Μέρος V, στα άρθρα 55-75 της Σύμβασης ΔΘ.
16. Gounari E., «The Extension and Delimitation of Sea Areas under the Sovereignty, Sovereign Rights and Jurisdiction of Coastal States», *Essays on the New Law of the Sea*, Prinosi, 1985, σελ. 87.
17. Extavour W. C., *The Exclusive Economic Zone*, Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva, 1981.
18. Καρακωστανόγλου Β., «Τα Δικαιώματα του Παρακτίου Κράτους στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Προκλήσεις και Προοπτικές για το Αιγαίο», από τα Πρακτικά Συμποσίου στη Ρόδο, 4–6 Νοεμβρίου 1994, με θέμα *Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας*, 1996, σσ. 179.
19. Οικονομίδη Κ., «Βασικές Ρυθμίσεις του Νέου Δικαίου της Θάλασσας», *Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική*, τεύχος 9, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1985, σσ. 182.
20. Βλ. Ροζάκη Χ., *Το Δίκαιο της Θάλασσας και η Διαμόρφωση του από τις Διεκδικήσεις των Παράκτιων Κρατών*, Παπαζήση, Αθήνα, 1976, σσ. 253–4, όπου αναφέρεται σχετικά: «[Η] ελευθερία των θαλασσών φαλκιδεύεται εξαιρετικά και περιορίζεται, στην ουσία, στο συστατικό της στοιχείο της ελευθεροπλοΐας ... δεν πρέπει να διαφεύγει από την προσοχή μας το γεγονός ότι μια εντατική εκμετάλλευση των γειτονικών θαλασσών από τα παράκτια κράτη, όπως και μια μελλοντική εκμετάλλευση του υποθαλάσσιου πλούτου από ένα διεθνές όργανο ή οργανισμό στους πέρα από την εθνική δικαιοδοσία χώρους («κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας») θα προκαλέσει, αργά ή γρήγορα, πραγματικές επιβαρύνσεις πάνω στην ελευθεροπλοΐα, που θα 'χει συνέπειες στην ομαλή λειτουργία του θεσμού».
21. Brown E., *The International Law of Sea*, Vol. I, Dartmouth Publishing Co Ltd, Aldershot, 1994, σσ. 277–81.
22. Για την ΑΟΖ βλ. D. J. Attard, *The Exclusive Economic Zone in International Law*, Clarendon Press, Oxford, 1987, R. W. Smith, *The Exclusive Economic Zone Claims: An Analysis and Primary Documents*, Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986, F. O. Vicuna, *The Exclusive Economic Zone: Regime and Legal Nature under International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
23. Γούναρη Ε., «Το Διεθνές Δίκαιο Αλιείας», *Τετράδια Διεθνούς Δικαίου 15*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1989, σσ. 46.
24. Μάζη Ι. Θ. & Σγουρού Γ., «Γεωγραφική κατανομή των υδριτών μεθανίου και διεθνής γεωπολιτική της ενέργειας: Κοιτάσματα στην Αν. Μεσόγειο», *Περιοδικό Επίκαιρα*, 15–21 Απρ. 2010, σσ. 34-5.
25. Economides M., *Natural Gas: Changing the geopolitics of Eastern Mediterranean and beyond*, στο: <http://www.energytribune.com/articles.cfm/6207/Natural-Gas-Changing-the-Geopolitics-of-Eastern-Mediterranean-and-Beyond>, Μάρτιος 2011.
26. Lykousis V. et al., "Mud volcanoes and gas hydrates in the Anaximander mountains (Eastern Mediterranean Sea)", *Marine and Petroleum Geology*, Volume 26, Issue 6, June 2009, σσ. 854-72.
27. TGS-NOPEC, *Offshore Two-dimensional Seismic Measurement Program of the S/E Mediterranean*.
28. Βλάχου Γ. Π. & Νικολαΐδη Ε., *Ναυτιλιακή Οικονομική Γεωγραφία*, εκδόσεις Τζέι & Τζέι Ελλάς, Πειραιάς, 2002, σσ. 63-4, 67.

29. Βλ. εκτενέστερα Δαλακλή Δ. & Σιούσιουρα Π., «Γεωπολιτικές Επιδιώξεις και Στρατηγικές Ασφαλείας στη Μεσόγειο: Ο Ιδιαίτερος Ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Ναυσίβιος Χώρα*, Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, Πειραιάς, 2006.
30. Γεωργαντόπουλου Ε. & Βλάχου Γ. Π., *Ναυτιλιακή Οικονομική*, Τζέι & Τζέι Ελλάς, Πειραιάς, 1997, σελ. 34. Ειδικότερα για την επίδραση της Διώρυγας του Σουέζ στις θαλάσσιες μεταφορές βλ. Δαλακλή Δ., «Διώρυγες και Θαλάσσιες Συγκοινωνίες στον 21^ο Αιώνα», *Ναυτική Επιθεώρηση*, τεύχ. 568, Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού, 2009, σσ. 116-24.
31. Rodrigue J. P., Comtois C. & Slack B., *The Geography of Transport Systems*, Routledge, New York, 2009.
32. Σιούσιουρα Π. & Δαλακλή Δ., «Θαλάσσιες Μεταφορές και ΝΑ Ευρώπη: Οι Γεωπολιτικές και Γεωοικονομικές Διαστάσεις του Λιμένα της Θεσσαλονίκης», στο: Π. Σιούσιουρα (επιμέλεια), *Ευρωπαϊκή Ένωση – Βαλκάνια. Από την Γεωπολιτική της Μετάβασης στην Προοπτική της Ευρωπαϊκής Ένταξης*, Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα, 2010.
33. Διαδικτυακός τόπος του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς.
34. Noble Energy Ltd.
35. Η Κύπρος, έχοντας επικυρώσει τη Σύμβαση ΔΘ την 12^η Δεκεμβρίου του 1988, υπέγραψε συμφωνία για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) με την Αίγυπτο το Φεβρουάριο του 2003 και με το Λίβανο τον Ιανουάριο του 2007. Η συμφωνία βασίστηκε στη διεθνώς αποδεκτή αρχή της μέσης γραμμής, σε πλήρη αρμονία με τους όρους της Σύμβασης.
36. Η Τουρκία, υιοθέτησε, περί το τέλος του 1986, ΑΟΖ στη Μαύρη Θάλασσα και ήρθε σε συμφωνία με την τότε Σοβιετική Ένωση για τις επικαλυπτόμενες περιοχές χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της μέσης γραμμής. Αργότερα η Τουρκία άρχισε συνομιλίες με την Βουλγαρία και την Ρουμανία για το ίδιο θέμα και ήρθε σε παρόμοια συμφωνία που είχε συνάψει με τους Σοβιετικούς. Έτσι, ενώ η Τουρκία έχει προχωρήσει, σε συνεργασία με παρευξείνια κράτη στην οριοθέτηση της ΑΟΖ στη Μαύρη Θάλασσα – μιας "κλειστής ή ημικλειστής θάλασσας", όπως και η Μεσόγειος – αρνείται να πράξει το ίδιο και στη Μεσόγειο, τη στιγμή που η ίδια δημιούργησε προηγούμενο στη Μαύρη Θάλασσα. Βλ. σχετικά τις ανάλογες ανακοινώσεις του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Κυβέρνησης.
37. Η Τουρκία ουδέποτε υπέγραψε/επικύρωσε τη Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Βλ. Γ. Τσάλτα, 'Το Καθεστώς της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας σύμφωνα με τη Νέα Σύμβαση (1982) για το Διεθνές δίκαιο της Θάλασσας και τα Ελληνικά Συμφέροντα', *Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική*, τ. 9, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 201-2.
38. Bayram O., Bazeran H. & Sertac H., 'The Exclusive Economic Zone in the Eastern Mediterranean Sea and Fisheries', *J. Black Sea/Mediterranean Environment*, Vol. 14, 2008, σσ. 77-83
39. Κωνσταντίνου Ν. Α., *Οι έρευνες για κοιτάσματα υδρογονανθράκων σε θαλάσσιες ζώνες Ελλάδος και Κύπρου και η πολιτική των γειτονικών χωρών*, στο <http://www.ellinikanea.gr/index.php?>, Νοέμβριος 2010.
40. Χάρτης του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών με τίτλο «Απεικόνιση των ορίων της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στην Ανατολική Μεσόγειο», όπως σχολιάστηκε από τους Σ. Λυγερό και Δ. Κωνσταντακόπουλο στο άρθρο 'Στο φως οι μυστικές διαπραγματεύσεις', *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, Σάββατο 27 Νοεμβρίου 2010.
41. Πελώνη Α., «Λεβιάθαν: Το Μεγάλο Παιχνίδι στην Αν. Μεσόγειο», *Τα Νέα* [online], ο.π.
42. Λοϊζου Μ., «Ιστορική Συμφωνία Κύπρου-Ισραήλ», *Σημερινή* [online], 18.12.2010, διαθέσιμο στο <http://www.sigmalive.com/simerini/politics/reportaz/337391>, (ημερ. πρόσβασης 17 Ιαν. 2011).
43. Πελώνη Α., «Λεβιάθαν: Το Μεγάλο Παιχνίδι στην Αν. Μεσόγειο», *Τα Νέα* [online], ο.π.
44. Κ. Ιωάννου – Α. Στρατή, *Δίκαιο της Θάλασσας*, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα 2000, σσ. 545-551.
45. Περράκη Σ., «Ζητούμενο η Ευθυδικία. Οι Ελληνοτουρκικές Διενέξεις και ο Μονόδρομος», *Διπλωματία*, τ. 31, Μάιος, 2006.
46. Βλ. άρθρο 15 της Σύμβασης ΔΘ.
47. Στο πλαίσιο του package deal το δικαίωμα για διακήρυξη ΑΟΖ - την οποία η Τουρκία έσπευσε να υιοθετήσει ήδη από το 1987, αν και η Σύμβαση ΔΘ που την προέβλεψε τέθηκε σε ισχύ το 1994- συνοδεύτηκε με τη θέσπιση του Διεθνούς Βυθού αλλά και με άλλες υποχρεώσεις που ανέλαβαν τα κράτη-μέλη της Σύμβασης, υποχρεώσεις τις οποίες εκ των πραγμάτων η Τουρκία δεν έχει ανέλαβε καθόσον δεν έχει προσχωρήσει στη Σύμβαση. Άλλη χαρακτηριστική περίπτωση package deal είναι η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ν.μ. που η ρύθμιση αυτής συνοδεύτηκε με την καθιέρωση Στενών Διεθνούς Ναυσιπλοΐας.
48. Π. Κονδύλη, *Θεωρία του Πολέμου*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1998, σσ. 408-9